

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2020-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dominik Laube

**Zahraniční politika Osmanské říše v 17. století ve vztahu k
evropským zemím**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Vít Rouč, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2020-2023

BACHELOR THESIS

Dominik Laube

**Foreign policy of the Ottoman Empire in the 17th century
in relation to European countries**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Vít Rouč, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Dominik Laube

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Vítu Roučovi, Ph.D., za neocenitelné rady, trpělivost, a hlavně vstřícnost, kterou mne obdaroval.

Anotace

Cílem bakalářské práce je poskytnout ucelený obraz osmanské zahraniční politiky v období 17. století ve vztahu k evropským zemím. V textu se nalézá popis obecných zákonitostí, klíčových faktorů a aktérů diplomacie i celého politického systému Osmanské říše. Část práce také přináší analýzu konkrétních kroků Osmanů v mezinárodním prostoru 17. století. Toto století se jeví jako přelomové období ve vývoji vztahů mezi Blízkým východem a Evropou.

Klíčová slova

Diplomacie, Habsburkové, historie, islám, Osmanská říše, politika, sultán, Turci, válka, velkovezír.

Annotation

The bachelor's thesis aims to provide a comprehensive picture of Ottoman foreign policy in the 17th century in relation to European countries. The text contains a description of the general codes, key factors and players in diplomacy as well as the entire political system of the Ottoman Empire. Part of the work also provides an analysis of the specific actions of the Ottomans in the international space of the 17th century. This century appears to be a watershed period in the evolution of relations between the Middle East and Europe.

Keywords

Diplomacy, grand vizier, Habsburgs, history, Islam, politics, sultan, The Ottoman Empire, Turks, war.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 CHARAKTERISTIKA A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKU OSMANSKÉ ŘÍŠE	12
1.1 Historický vývoj osmanské říše do 17. století	13
1.2 Klíčové Faktory osmanské zahraniční politiky	13
1.2.1 Islám.....	13
1.2.2 Devširme	14
1.2.3 Armáda.....	15
1.2.4 Strategické zpravodajství	17
1.2.5 Obchod.....	18
1.3 Aktéři osmanské diplomacie.....	19
1.4 Charakteristika osmanské zahraniční politiky	20
2 POLITIKA EVROPY VE VZTAHU K OSMANSKÉ ŘÍŠI.....	22
2.1 Otázka osmanů v evropské společnosti	22
2.2 Habsburská monarchie.....	23
2.2.1 Rakouští habsburkové	23
2.2.2 Španělští habsburkové.....	24
2.3 Francie	24
2.4 Anglie.....	25
2.5 Rusko	26
2.6 Polsko.....	26
2.7 Benátky	27
3 POLITICKÝ SYSTÉM OSMANSKÉ ŘÍŠE V 17. STOLETÍ	29
3.1 Společenská hierarchie	29
3.1.1 Otroci	29
3.1.2 Nevěřící.....	29
3.1.3 Re'âyâ	30
3.1.4 Askerî.....	30
3.2 Čelní aktéři politického systému.....	31
3.2.1 Sultán	31
3.2.2 Velkovezír.....	32

3.2.3	Vezír.....	32
3.2.4	Divan-i hümayun.....	33
3.2.5	Islámská autorita	34
3.2.6	Kapikulu.....	34
3.2.7	Další významné funkce a tituly.....	35
3.3	Osmanské hospodářství	36
3.3.1	Timar.....	36
3.3.2	Změny 17. století.....	37
3.4	Právní řád.....	38
3.4.1	Šaría	38
3.4.2	Kanun.....	38
3.5	Administrativní členění říše.....	39
3.5.1	Dualita moci.....	39
3.5.2	Jednotlivé správní okrsky.....	39
4	ZAHRANIČNÍ POLITIKA OSMANSKÉ ŘÍŠE 17. STOLETÍ V PRAXI. 41	
4.1	Žitavský zlom	41
4.2	Obchodní dohody.....	42
4.3	Dlouhý mír.....	43
4.4	Role osmanů ve třicetileté válce	43
4.4.1	České stavovské povstání.....	43
4.4.2	Osmanská státní krize a perský nepřítel.....	44
4.5	Krétská válka	45
4.6	Konec dlouhotrvajícího příměří.....	47
4.7	Výboje na severu	49
4.8	Souboj o budoucnost Evropy	50
4.8.1	Začátek války	50
4.8.2	Vídeň.....	51
4.8.3	Proti všem	52
4.9	Konec jedné éry	55
4.10	Příčiny nezdaru	57
	ZÁVĚR	59
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	61

SEZNAM OBRÁZKŮ	68
-----------------------------	-----------

ÚVOD

Hovoříme-li o historii evropského kontinentu, je zcela nemožné opomenout význam Osmanské říše, jež po několik staletí představovala pro tradiční křesťanská království vojenského stejně tak i ideologického rivala, zároveň jim však přinášela kulturní obohacení a u mnohých Evropanů budila obdiv a respekt svou organizovaností a velikostí. A zdá se, že na konci 17. století, které do Evropy přineslo revoluční vojenské, politické i kulturní změny, kterým se Osmané nedokázali nebo nechtěli přizpůsobit, se obavy a strach evropských vládců ze síly Osmanské říše začaly postupně vytracovat.

Práce nese název „Zahraniční politika Osmanské říše v 17. století ve vztahu k evropským zemím“. Téma je zvoleno z několika důvodů. V současnosti se na českém trhu nachází značný počet publikací pojednávajících o osmanských dějinách, nicméně je obtížné či zcela nemožné nalézt dílo specificky zaměřené na zahraniční politiku této říše v době 17. století, což chce tato práce změnit. Současně s tím se jedná o problematiku velice lákavou a aktuální, jelikož diplomacie je i v dnešním světě klíčovým nástrojem v oblasti mezinárodních vtaů a autor chce poukázat na fakt, že stejně tomu bylo i v 17. století.

Z výše uvedeného vyplývá, že práce si vytyčila za cíl provést analýzu strukturálního uspořádání, úřadů a představitelů osmanské diplomacie, dále pak rozbor konkrétních kroků Osmanské říše na poli mezinárodní politiky ve vztahu k evropským zemím, a tím sestavit ucelený pohled na osmanskou zahraniční politiku v období 17. století.

Členění bakalářské práce je následující: úvod, čtyři kapitoly a závěr.

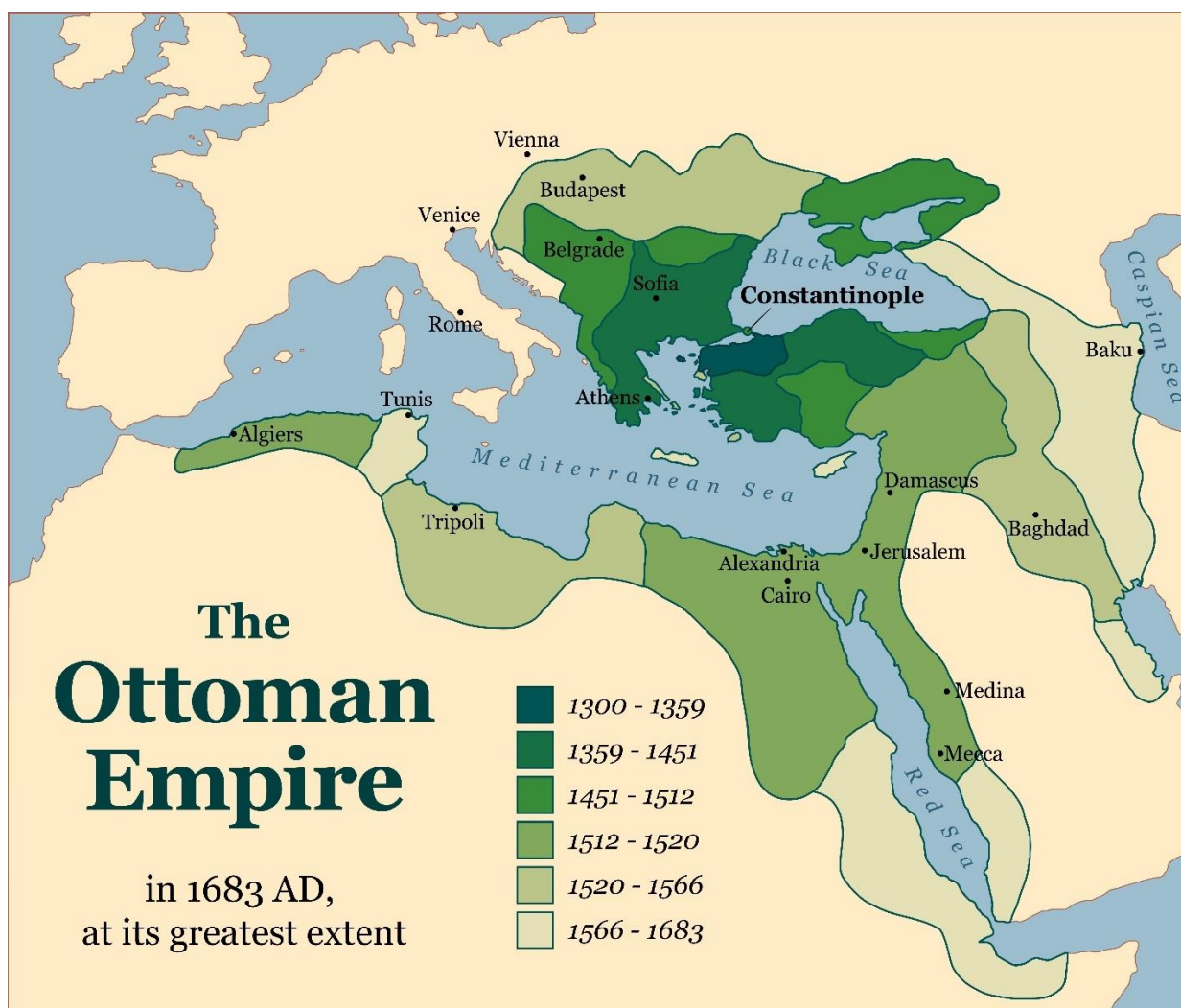
Do první kapitoly je zahrnut stručný popis historického vývoje Osmanské říše, ale hlavní náplní je zde představit charakteristiku a faktory ovlivňující osmanskou zahraniční politiku, například je zde zahrnut význam islámského náboženství či výčet aktérů osmanské diplomacie a jejich funkcí. Druhá část se orientuje na politiku Evropy ve vztahu k Osmanské říši; kapitola přináší vhled do obecných vztahů, zároveň i do vztahů jednotlivých evropských mocností. Třetí kapitola se věnuje politickému systému Osmanské říše, a představí tak konkrétní zákonitosti vypovídající o státním zřízení, politických funkcích, úřadech anebo administrativním členění. Čtvrtá kapitola ubírá svou pozornost k analýze konkrétních kroků Osmanské říše v 17. století ve vztahu k vybraným evropským zemím. Obsahuje tedy výčet vojenských tažení, mezinárodních smluv a dohod a klíčových osobností, které se na těchto událostech podílely.

Mezi publikace, ze kterých autor nejvíce čerpá se řadí kniha autora Frédérica Hitzela, *Osmanská říše: 15.-18. století*. Dílo se z obecného hlediska věnuje různým aspektům politického uspořádání, hospodářství i náboženského života a dějinám Osmanské říše. Dále autor výrazně používá cizojazyčnou publikaci Antonyho Blacka s názvem *The History of Islamic Political Thought*, která čtenáře hluboce seznamuje se vztahem mezi islámským náboženstvím a politikou. V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout přínosnou publikaci autora Luboše Taraby – *Rozum proti víře: Velká turecká válka 1683-1699*.

1 CHARAKTERISTIKA A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKU OSMANSKÉ ŘÍŠE

Osmanská říše představovala mocný euroasijský geopolitický útvar, jehož existence trvala od začátku 14. století až do roku 1922. V čele říše stál sultán, v době svého největšího rozkvětu zahrnovala území od Sahary až k ruským stepím a vládla desítkám národů. Následující kapitola si klade za úkol přiblížit základní historické souvislosti týkající se vzniku Osmanské říše a jejího vývoje do 17. století, a popsat klíčové charakteristické rysy a faktory ovlivňující její zahraniční politiku.

Obrázek 1: Území Osmanské říše v roce 1683, v době jejího největšího rozkvětu

Zdroj: Shutterstock.com, online, cit. 2023-02-09

1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ OSMANSKÉ ŘÍŠE DO 17. STOLETÍ

Přesné datum vzniku Osmanské říše není známo, jisté však je, že v průběhu 13. století migrovali turecké kmeny ze střední Asie ve strachu z mongolské invaze směrem na západ, kde osidlovali oblasti západní Anatólie sousedící s Východořímskou říší. Roku 1302 jistý turecký náčelník jménem Osman zvítězil proti Byzantincům v bitvě u Nikomedie a stal se vládcem emirátu v severozápadní Anatólii, čímž položil základy mohutné Osmanské říše. Po celé 14. až do poloviny 15. století upevňovali Osmanovi následníci svou pozici v Anatólii a dobývali území na Balkánském poloostrově. Obrovského vítězství dosáhl roku 1453 Mehmed II. dobytím východořímského hlavního města Konstantinopole, které se stalo hlavním městem Osmanské říše a od té doby neslo název Istanbul. Zde začalo vrcholné období, během kterého si osmanští vládcí podrobili celý evropský Balkán, část střední Evropy, arabský Blízký východ a celou severní Afriku kromě Maroka (Hitzel, 2005, s. 17-28).

Je třeba vyzdvihnout rok 1526 a bitvu u Moháče, která se tehdy odehrála. Vojsko sultána Sulejmana I. zde zvítězilo nad spojenými česko-uherskými silami, čímž Osmané získali nadvládu nad většinou Uherského království, díky čemuž byli schopni vojensky ohrožovat střední Evropu až do konce 17. století.

1.2 KLÍČOVÉ FAKTORY OSMANSKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

1.2.1 ISLÁM

Jedním ze stěžejních faktorů v osmanské politice a vlastně celkovém společenském životě byl islám. Turecké kmeny jej přijali za své náboženství již v 11. století. Jak se jeho význam promítal do zahraniční politiky?

Když si Mehmed II. v druhé polovině 15. století přisvojil titul chalífy – „vládce pravověrných“ – získalo toto označení, které užívalo mnoho islámských vládců dávno před Osmany, nový rozměr.¹ Dřívější chalífové vztahovali povinnosti a práva tohoto úřadu jen na jimi kontrolovaná území, kdežto Mehmed II. se prohlásil za vedoucího protagonistu sunitského islámu v celosvětovém měřítku. Pro osmanskou zahraničně-politickou strategii to znamenalo, že všichni následující sultáni se budou pokoušet o expanzivní politiku se záměrem šířit islám. Ke stvrzení této události došlo roku 1516, kdy Selim I. dobyl Egypt a Osmanská říše se

¹ Pravověrnými jsou zde myšleni muslimové.

nezpochybnitelně stala vůdčím státním útvarem muslimského světa, její sultánové pak ochránci a služebníky dvou svatých měst – Mekky a Mediny (Black, 2011, s. 208).

Na poli diplomacie se vliv islámu projevoval i jinak. V Osmanské říši až do 19. století neexistovala instituce přímo zaměřená na problematiku zahraničních vztahů. Důvodem bylo islámské právo *šaría*, které zakazovalo navazovat diplomatické styky s panovníky nemuslimského vyznání a vyžadovalo vést s nimi permanentní válku, dokud nesloží věrnost sultánovi nebo nekonvertují k islámu (Kuneralp, 1999, s. 494). Existence ministerstva zahraničí tak byla v přímém rozporu s islámem. Nicméně je třeba rozlišovat mezi náboženskou teorií a politickou praxí. Lewis (1997, s. 102) uvádí, že již v roce 1352 uzavřeli Osmané obchodní dohodu s Janovem za účelem oslabit Benátky. V následujících kapitolách tato práce poukazuje na další obdobné případy osmansko-křesťanské spolupráce.

Dále je třeba dodat, že islám pro Osmany neztělesňoval pouze náboženství, slovy Hitzela, je to de facto: „...základ identity, první předmět lojality, jediný zdroj legitimní autority.“ (2005, s. 139).

1.2.2 DEVŠIRME

Pojem *devširme* je možno definovat jako verbovací mechanismus, uplatňovaný až do konce 17. století, jenž spočíval v odvádění mladých chlapců z křesťanských rodin v podrobených teritoriích na Balkáně a jejich následné převýchově, která z mladíků učinila zapřísáhlé následníky sultánovi a Mohamedovi (Hitzel, 2005, s. 87).

Devširme se ukázala jako velice efektivní, a to z několika důvodů. Odvedení mládenci byli na základě svých fyzických a duševních predispozic selektováni k výkonu rozličných profesních pozic, čímž se dosahovalo maximálního využití jejich potenciálu. Někteří tito *acemi oĝlan* – „cizí chlapci“, zahájili kariéru v úřednické sféře a stali se *iç oĝlan* – „vnitřními chlapci“, kterým se dostalo státního vzdělání. Druhá velká skupina hochů byla podrobena tvrdému vojenskému výcviku, aby se z nich stala součást elitních pěších jednotek – *janičárů*. U všech těchto jinochů se zároveň zajistila vysoká míra lojality, jelikož v Anatolii, daleko od domova, neměli žádné společenské vazby (Black, 2011, s. 200). S lojalitou souvisel i jejich typicky fanatický zápal pro islámskou víru.

Sultánovi služebníci, ať už vojenští či byrokratičtí, pocházející z devširme často dosahovali i těch nejvyšších postů, na což Hitzel poukazuje následujícím výrokem: „Z 47 velkovezirů, kteří se v této funkci vystřídalí v letech 1453–1623, jich bylo jen pět tureckého původu.“ (2005, s. 88).

Zde je třeba vyzdvihnout další specifikum osmanského politického systému, o kterém hovoří profesor Black (2011, s. 200), totiž že sultán při jmenování svých nejvyšších velitelů i hodnostářů nepřikládal váhu jejich společenskému původu, nýbrž jejich zásluhám a způsobilosti. Toto bylo *a contrario* s evropskou tradicí té doby, která do vedoucích funkcí často volila urozené osoby postrádající praktické profesní zkušenosti. To začal ve větším měřítku v Evropě měnit až Napoleon Bonaparte.

1.2.3 ARMÁDA

Sultánova armáda se podle Hitzela (2005, s. 95-96) dělí na dva níže popsané bloky.

Kapi kullari – v doslovném překladu „otroci Porty“ - byla vtributojenskou strukturou, která tvořila sultánovo stálé vojsko, jehož základny byly situované v blízkosti Istanbulu a Bursy, mocenských center říše.² Skládala se z vojáků rekrutovaných výhradně systémem devširme, který zajišťoval značnou poslušnost a kázeň. Mezi lety 1630–1670 o celkovém počtu 50 000 – 60 000. Tvořily ji následující oddíly:

Yeniçeri – janičáři; jednotky pěchoty, srdce sultánova vojska. Užívali tradiční zbraně v podobě šavlí – menší jatagany a masivní kiliče – nechyběly ani luky, od 16. století arkebuzy, poté muškety a pušky. Na konci 16. století o síle 35 000 mužů. Jejich nepopiratelný politický vliv je blíže popsán ve III. kapitole. Jejich podobu je možné si prohlédnout v příloze

Kapıkulu süvarileri – jízda „otroků Porty“; vysoce vážené oddíly s nejvyšším žoldem, v bitvě tito jezdci jistili křídla janičárů. Vrcholnou složku představovali *sipâhî oğlan* – synové sipáhí. Na konci 17. století jejich řady čítaly 20 844 osob.

Topcu Ocagi – dělostřelectvo, první zmínky o použití artilerie dle Uyara a Ericksona (2009, s. 46) pocházejí z roku 1389. Od 16. století stěžejní součást sultánovy armády, zahrnovala dělostřelce – topçu, ale i jednotky sapérů – lağimci. Veškerá děla byla konstruována v Istanbulu.

Druhá velká část armády se podle Hitzela (2005, s. 96-97) dá označit za provinční síly. Od „otroků Porty“ je odlišovalo jejich rozmístění po celém území říše. Patří sem:

² Pojem Porta je alternativní pojmenování osmanské vlády, a to podle názvu velkovezírova sídla, kde zasedal divan – Vznešená porta.

Timarli sipâhî – dají se považovat za jakousi paralelu evropských středověkých rytířů. Spravovali sultánem přidělený *timar*, přičemž celá problematika timaru je přiblížena ve III. kapitole. V případě potřeby byli povoláni, aby se účastnili vojenského tažení. Bojovali za pomoci luků, štítů a chladných zbraní – kopí, šavlí, palcátů. Začátkem 16. století mohl sultán těchto vojáků povolat 90 000. Taraba (2021, s. 56) přikládá informaci o jejich povinnosti disponovat vlastním koněm a zbrojí a závazkem přivést s sebou do války minimálně dva pěší ozbrojence.

Žoldácké jednotky – v dobách válečného stavu najímalo osmanské vedení různé skupiny lehkých kavaleristů, které měly za úkol provádět nájezdy přes nepřátelské hranice, šířit teror, uzurpovat kořist a otroky či plnit výzvedné mise. Původními jednotkami v tomto ohledu byli *akinci* – „nájezdníci“, jejichž užívání v průběhu 16. století v důsledku problémů s loajalitou a disciplínou výrazně upadalo. Akindžiové začali být od 15. století nahrazováni zástupci *deli* – v doslovném překladu „šílený“ –, kteří podléhali lepší organizovanosti a kontrole velitelů osmanské stálé armády. Osmané rovněž využívali služeb martalovců – balkánských křesťanů a azabů – levné, postradatelné síly, která se však na sklonku 16. století začlenila do regulérních jednotek sultánovy armády (Uyar a Erickson, 2009, s. 61-63).

Samostatný sektor vytvářelo **námořnictvo**, které spadalo pod velení velkoadmirála – *kapudan paša* -, do roku 1682 disponovalo veslovými či veslo-plachetními plavidly v podobě galér, fregat nebo galeot. Využívalo služeb islamizovaných námořníků a korzárů (Hitzel, 2005, s 101). Nulová produkce vlastních profesionálních námořních jednotek – využívání byli sipáhíové a janičáři – se stala pro Osmany vážným nedostatkem (Uyar a Erickson, 2009, s. 56).

Vojenskou moc lze u Turků chápat jako jeden z fundamentálních sloupů, o které se opírala samotná existence osmanského společenství. Zároveň, z hlediska zahraniční politiky, představovala armáda často používaný nástroj silové diplomacie, prostřednictvím kterého mohli osmanští vládcové naplňovat svou svatou povinnost – *džihád*, tedy šíření islámu ve světě.

Obrázek 2: Vyobrazení příslušníka janičářů 17. století

Zdroj: Shutterstock.com, online, cit. 2023-02-13

1.2.4 STRATEGICKÉ ZPRAVODAJSTVÍ

Stejně jako v oblasti zahraniční politiky, i na poli zpravodajství chyběla Turkům institucionalizovaná agentura či služba, která by na rozkaz centrální vlády sbírala a vyhodnocovala informace. To však neznamenalo, že by Osmané nepřikládali informacím váhu a nesnažili se je získávat. Mezi významné zdroje patřili v druhé polovině 16. století maranové, Židé pocházející původem z Pyrenejského poloostrova, kteří tvořili obchodní síť napříč částmi západní Evropy, a měli tak ideální podmínky pro pozorování dění v křesťanském světě. Své poznatky svěřovali svému nadřízenému, zámožnému židovskému obchodníkovi Josephu Nasímu, oblíbenci Selima II., který je tomuto sultánovi dále předával (Kuneralp, 1999, s. 498). Tento způsob informování byl efektivní, leč krátkou kapitolou v osmanském zpravodajství; teprve níže popsané metody lze označit za kostru tureckého zpravodajství.

Osmanům se dostávalo mnohých zpráv prostřednictvím evropských vyslanců, kteří se tak snažili získat sultánovi sympatie a oslabit tím své evropské rivaly. Ágoston a Masters (2009,

s. 277) dodávají, že v tomto ohledu byli nejaktivnější Benátčané a Francouzi, kteří informovali osmanskou vládní garnituru o politice rakouských Habsburků, přičemž Angličané poskytovali zprávy kompromitující Španělsko.

Turci se však nespolehali pouze na sdělení od cizích mocností, i oni disponovali systémem zvěděů, kteří byli zcela převážně křesťanského vyznání a dokázali se účinně infiltrovat do Benátek, Španělska či zemí Habsburků. Pohraniční části říše a vazalské země sousedící s územím Habsburské monarchie, byly rovněž cenným informačním zdrojem. Tamní turečtí hodnostáři pravidelně vysílali přes hranice špiony, kteří měli monitorovat pohyby císařských vojsk a velikosti posádek pevností nebo tyto informace získávali od zajatých vojáků pomocí tortury. Během vojenských tažení zajišťovali zpravodajskou činnost výhradně martalovci či jiné útvary lehkého jezdeckva (Ágoston a Masters, 2009, s. 277).

A transport zpráv z provinčních oblastí či vojenských tažení zpět na sultánův dvůr? I o tom píše Ágoston a Masters (2009, s. 277), když říkají, že jej měl na starost *ulak* – rychlý kurýr na arabském oři, který po cestě přesedlával na čerstvé koně, aby urazil cestu, v co nejkratším čase.³

Špionážní aktivity poskytovaly Osmanům drahocenné informace o ekonomickém a politickém stavu jejich protivníků i o jejich možných budoucích plánech. Příkladem využití zpravodajských informací pro rychlou reakci v mezinárodním prostoru může být zahájení ofenzivy proti Benátkám potom, co se v roce 1569 Turci dozvěděli o mohutném požáru benátského zbrojního skladu (Ágoston a Masters, 2009, s. 278).

1.2.5 OBCHOD

Neopomenutelnou roli v zahraniční politice snad všech států dnes sehrává mezinárodní obchod, jak tomu bylo v případě Osmanů?

Turecký zahraniční obchod byl charakteristický výhodnou geografickou polohou městských center, nacházejících se na křižovatkách starodávných obchodních cest. Profesor Black připomíná že: „*Osmanské domoviny v Rumelii a Anatolii byly ústředním bodem eurasijského obchodu.*“ (2011, s. 199). Zvláštní místo zaujímal osmanské hlavní město Istanbul, Turky rovněž nazýváno Konstantiniye, které ležíc na západním i východním břehu Bosporského průlivu, přímo reflektovalo spojení mezi Evropou a Asií. Osmané díky němu ovládli starodávnou hedvábnou stezku, která propojovala Evropu s Dálným východem, a pro mnoho

³ Martalovci; pomocné jednotky lehké jízdy tvořené hlavně příslušníky balkánských národů.

Evropanů se tak na dlouhou dobu stali prostředníkem k obchodu s Indií a Čínou, odkud putovaly na západ rozličné artikly od parfémů a barviv, přes textil, až po porcelán.

Zmíněný Bosporský průliv společně s průlivem Dardanelským, jenž byl také pod vládou Turků, představovaly jediné námořní spojení mezi Černým mořem a Středomořím, což přinášelo mnoho dalších tržních možností. Zároveň tato trasa tvořila vysoce důležitou zásobovací tepnu, přes kterou ze západu Černomoří proudily do Istanbulu dodávky pšenice a ječmenu (Hitzel, 2005, s. 112).

Tato strategická pozice přímo vyzývala k uzavírání obchodních dohod tzv. *ahdname*, jejichž obsah přibližuje Hitzel takto: „...reciproční závazky svobodného oběhu zboží, bezpečnosti osob a jejich majetků...podmínky placení cel a dalších daní.“ (2005, s. 114). Tyto kapitulace jsou výše zmiňovanou ukázkou pragmatického nedodržování práva šaría, poněvadž dohody poskytovaly obchodní privilegia i křesťanským státům.⁴ Zástupci takto privilegovaného státu mohli na tureckém území žít a obchodovat, aniž by se na ně vztahovaly diskriminační poplatky a omezení, které platily pro křesťany poddané sultánovi (Lewis, 1997, s. 255). Praxe uzavírání *ahdname* s evropskými zeměmi odstartovala již ve 14. století nastolením styků s italskými městskými státy. Později se jedním z největších západních obchodních partnerů Turků stala Francie, která sem dodávala především sukno (Hitzel, 2005, s. 114). Úzké obchodní styky těchto mocností dokazuje opakované uzavírání kapitulací v letech 1581, 1604, 1673 a 1740. V 17. století byly smlouvy uzavřeny již dávno s Anglií, Spojenými provinciemi Nizozemí a nově také s rakouskou monarchií či Polskem.

Navzdory své lukrativní zeměpisné poloze, nedokázala Osmanská říše tuto skutečnost v zahraniční politice účinně využívat. Hitzel dokonce uvádí, že: „Zahraniční obchod hrál jistě v hospodářském životě osmanské říše důležitou roli, není však nutné mu přisuzovat přehnaný význam...“ (2005, s. 114).

1.3 AKTÉŘI OSMANSKÉ DIPLOMACIE

Kdo tedy při aplikování práva šaría a s tím související absencí ministerstva zahraničí zodpovídal za zahraniční politiku? Na vrcholu hierarchie stál sultán, který však většinu svých pravomocí delegoval říšské radě – *Divanu*, které předsedal velkovezír. Od 15. století se sultán

⁴ Kapitulace (z latinského *capitola* – kapitoly); dohoda zajišťující privilegované postavení Evropanů ve východních zemích.

zasedání Divanu zpravidla neúčastnil (Hitzel, 2005, s. 85). Divan projednával všelijaké agendy od válek přes finance až po administrativu i zahraniční politiku.

Hitzel popisuje personální složení Divanu následovně:

- velkovezír neboli *vekil-i mutlak* – „absolutní zástupce“, předseda Divanu.
- nişancı, vedoucí kancléřství, držitel pečeti, zodpovědný za vydávání státních dokumentů;
- kadıasker, dvojice válečných soudců, jeden za Rumelii, druhý za Anatolii;
- defterdar, dva finanční kontroloři, rovněž každý za jednu ze zmíněných částí říše;
- aga, velitel janičářů (2005, s. 86-87).⁵

V případě, kdy chtěli Osmané poslat zprávu cizímu panovníkovi, zodpovídal za její vypracování velkovezír, který se samozřejmě v závažných otázkách musel radit se sultánem. Následně byla zpráva zkontrolována po formální stránce „dvorním kaligrafem“ - *Nişancı*, jenž ji po úpravách obdařil sultánovým znakem, takzvanou *Tugrou*. Zprávu doručoval posel – *Çavuş*, který nemusel být vždy diplomatem v pravém slova smyslu, ale pouhým kurýrem (Kuneralp, 1999, s. 496).

Výše zmíněný úřad *Nişancı* začal být v průběhu 16. století nahrazován funkcí *reis ül-küttab* – v překladu „hlavní úředník“ -, kterážto byla ještě na začátku 17. století *Nişancı* podřízena, na konci století pak přímo podléhala velkovezírovi, a „hlavní úředník“ se tak zhostil jedné z vůdčích rolí v otázkách zahraniční politiky (İşiksel, 2018, s. 1).

Neopomenutelnou roli hrál od druhé poloviny 17. století tzv. dragoman. Tito nemuslimští služebníci sultána, kteří sloužili jako tlumočníci byli vysoce cenění a často disponovali značným politickým vlivem a bohatstvím.

1.4 CHARAKTERISTIKA OSMANSKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Sinan Kuneralp (1999, s. 494) hovoří v souvislosti s Osmanskou říší o velmi okrajovém užívání diplomacie při budování zahraničních vztahů, což podle něho platilo až do neúspěšného obléhání Vídně roku 1683. Do té doby, pokračuje Kuneralp (na stejné straně), disponovaly Turci nezpochybnitelnou vojenskou silou a upřednostňovaly tak vedení války před vyjednáváním. Tomuto pohledu tzv. „hraje do karet“ i výše zmiňované vakuum v oblasti

⁵ Zmiňovaná Rumelie představuje evropskou část říše, Anatolie pak asijskou část říše.

institucionalizace zahraniční politiky. Přičteme-li k tomu válkychtivě naladěné vyznání muslimů, či lépe řečeno svatou povinnost globálního šíření islámu, jeví se pro Osmany nejvíce charakteristickou diplomacie silová.

Nicméně, dle Uyara a Ericksona (2009, s. 281), nelze podlehnout dojmu, že Osmanská říše byla státem lačnicím pouze po válce. Ano, armáda nepochybně v diplomacii sehrávala významnou roli, zároveň však existují jasné důkazy, například v podobě zřízení stálých diplomatických misí Evropanů v Istanbulu od první poloviny 16. století, které ukazují, že Osmané byli otevření navazování zahraničních styků. Rozlehlost říše a obrovské finanční náklady potřebné k udržení jejího chodu jsou zajisté hlavní příčinou změny v přístupu k mezinárodním vztahům, poněvadž válečné výdaje se často stávaly nesnesitelnými (İşiksel, 2018, s. 5).

2 POLITIKA EVROPY VE VZTAHU K OSMANSKÉ ŘÍŠI

Když byl na vrcholu Chrámu moudrosti, architektonické dominantě tehdejší Konstantinopole, roku 1453 kříž nahrazen půlměsícem, stala se Osmanská říše noční můrou evropského křesťanstva. Do té doby se její hrozba pro Evropu dala vnímat spíše jako regionální záležitost, ohrožující jižní oblasti Balkánského poloostrova. Nyní, po zdolání údajně nedobytných hradů Konstantinopole, vypukla v Evropě panika a panovníky naplňovala hrůza z mocenského potenciálu Osmanů.

2.1 OTÁZKA OSMANŮ V EVROPSKÉ SPOLEČNOSTI

Měly to být právě tyto emoce; strach, odpor a nenávisť, které do konce 17. století definovaly postoj Evropanů k sultánově říši. Obraz Turků jako krvelačných bestí seslaných na Zemi ďáblem vykreslovala katolická církev, stejně tak i protestanská hnutí, přičemž postavy démonických Turků se často stávaly součástí písní, básní i dramatických představení (Theilig, 2011, s. 1-2).

Výše popsanou představu o Turcích a jejich vliv na evropský folklór potvrzuje i jedna česká legenda, která praví, že ten, kdo dostaví pražskou katedrálu svatého Víta, vypudí Turky z Evropy. Ovšem ne všichni si přáli Turky tak úplně vytlačit z kontinentu pryč, v jejich armádě spatřovali někteří protestanští myslitelé, například Jan Amos Komenský, nástroj ke zničení katolicismu, Luther zase, ve chvílích, kdy Turky nekritizoval, oslavoval jejich mravní ctnosti (Kropáček, 2002, s. 48).

Je nutno říct, že v Evropě 17. století existovala mezi zeměmi nulová soudružnost v otázce politiky vůči Osmanské říši. Jednotlivé státy přistupovaly k této otázce s takovou dávkou naléhavosti, která byla přímo úměrná geografické vzdálenosti mezi jejich vlastní a osmanskou hranicí. Jinými slovy, francouzský král nikdy nespatořoval v Osmanech bezprostřední hrozbu jako rakouští Habsburkové, protože byli zkrátka příliš daleko.

Navzdory tomu, že se muslimská hrozba mohla jevit jako unifikační faktor, který vyburcuje křesťanské vládcy ke společnému vzdoru, či dokonce spojí katolíky i protestanty v rámci jedné velké křížové výpravy s cílem znovudobýt Cařihrad, se křesťanští vládcové raději soustředili na vlastní mocenské zájmy a stále válčili mezi sebou.

Roku 1571 vznikla Svatá liga, jakási unie namířená proti Turkům, v čele se Španělskem a Benátkami, která dosáhla slavného námořního vítězství u Lepanta, jež oslabilo osmanský vliv v Levantě. Dále pak v poslední čtvrtině 17. století byla ztvrzena další protiturecká spojenecká

smlouva, rovněž známá jako Svatá liga, tentokrát pod záštitou Habsburků, Poláků a Benátčanů, jejímž cílem bylo osvobození Vídně ze spárů tureckého obležení. Navzdory jasným úspěchům se mezinárodní protimuslimská spolupráce evropských panovníků praktikovala jen zřídka.

Proto se nyní práce zaměřuje na individuální politiku vybraných evropských zemí vůči Osmanské říši. Státy jsou voleny na základě míry jejich významu pro evropské dějiny, jedná se tedy vesměs o mocnosti a vzhledem k zaměření tématu práce se nesledují události předcházející 16. století.

2.2 HABSBUŘSKÁ MONARCHIE

2.2.1 RAKOUŠTÍ HABSBUŘKOVÉ

Osmané ovládali od roku 1526 velkou část Dolních Uher, na základě čehož se Horní Uhry prakticky staly nárazníkovou zónou a téměř permanentním válečným územím.⁶ Získáním svatoštěpánské koruny se tak Habsburská dynastie zhostila složitého úkolu, totiž bránit Evropu před tureckou hrozbou (Drška, 1995, s. 164).⁷

Vztahy mezi císařem a sultánem je potřeba sledovat i v náboženském kontextu. Habsburkové platili za konzervativní katolíky a spojence papeže; ještě aby ne, když habsburští panovníci vládli Svaté říši římské, v jejímž názvu se doslova odráží sakrální povaha této říše. Hájení katolicismu před muslimskou nadvládou tak představovala stejně důležitý úkol jako ochrana území.

Císařové Svaté říše si v 16. století velice jasně uvědomovali nedostatek svých vojenských i finančních prostředků potřebných pro boj s muslimy, a snažili se zachovávat ve vztahu k Osmanům *status quo*. To jim však expanzivní politika Sulejmana I. Nádherného neumožňovala. Roku 1532 tento sultán opět vytáhl na Vídeň. Tažení sice nedosáhlo hradeb císařského hlavního města a v roce 1533 byl uzavřen mír, nicméně Turci definitivně upevnili svou pozici v Uhrách a posléze roku 1547 donutili Ferdinanda I. oficiálně uznat rozdělení Uher na tři části – císařskou, osmanskou a Sedmihradskou, přičemž pánové poslední vyjmenované,

⁶ Horní Uhry přibližně opisovaly území dnešního Slovenska; Dolní Uhry převážně území dnešního Maďarska, ale i části Chorvatska, Srbska či Rumunska.

⁷ Svatoštěpánská koruna je korunou Království Uherského.

byli sultánovými vazaly.⁸ Osmané se ale i nadále pokoušeli proniknout k Vídni, situaci uklidnila až smrt Sulejmana I. a následný mír z roku 1568 na základě, něhož se Maxmilián II. zavázal platit sultánovi *tributum pacis*.

Po dalších pětadvacet let pak trvalo mezi oběma mocnostmi značné napětí, nicméně nedošlo k žádnému rozsáhlému konfliktu. To změnilo až ambice Rudolfa II., který započal válku trvající od roku 1593 až do roku 1606, kterážto opět nepřinesla ani jedné straně jasné vítězství.

2.2.2 ŠPANĚLŠTÍ HABSBURKOVÉ

Španělská říše s jejími rozsáhlými územími a grandiózní námořní flotilou se v 16. století dala brát v úvahu jako největší evropská velmoc (Šeker, 2011, s. 13).

I španělští Habsburkové byli zarytými vyznavači katolicismu a chápali konflikt s Osmany jako souboj dvou odlišných světů, vůči Osmanům tedy praktikovali podobnou politiku jako její rakouští spojenci, nicméně ke střetům, pochopitelně, docházelo v odlišných regionech.

Středomořská oblast nebyla pro Španěly úplně tabu, Osmané zde ale bez slitování útočili na jejich plavidla, navíc to byla oblast podrobená zájmům italských městských států, později také Francii a Anglii, a ti všichni měly s Turky obchodní dohody. Navzdory tomu se Španělé do středomořských bojů zapojovali a například v bitvě u Lepanta na straně křesťanů zastávali vedoucí pozici (Tamtéž, s. 500-501).

V průběhu 17. století se Španělská zahraniční politika přeorientovala na sílící hrozbu protestantismu v Evropě a na nové těžiště mezinárodního obchodu v Atlantiku. Z tohoto důvodu v té době již není možné pozorovat významnější střety s Osmanskou říší, která zůstala hlavním bodem zájmu jen u rakouské větve dynastie.

2.3 FRANCIE

Dalo-li se některé křesťanské království považovat za osmanského spojence, byla to bezesporu země galského kohouta. Vřelé vztahy mezi oběma zeměmi pramenily z čistého pragmatismu; Karel V. z rodu Habsburků získal mezi lety 1516-1519, kdy se stal vládcem Španělska, částí jižní Itálie, zámořských držav a císařem Svaté říše, bezprecedentní moc. Francie proto byla obklíčena ze všech stran a hledala způsob, jak snížit Habsburský vliv a posilnit svou pozici. Osmanská invaze do Uher roku 1526 poskytla francouzskému králi Františku I. tolik potřebnou

⁸ Sedmihradsko; oblast nacházející se převážně v dnešním Rumunsku, známější pod názvem „Transylvánie“.

úlevu, aby zformoval protihabsburskou koalici ve spojení s Anglií a Turky. K formálnímu, leč tajnému spolenectví mezi Francií a Osmany došlo až roku 1536. Rok poté už francouzské námořní síly asistovaly Turkům při bojích s Benáťany (Ágoston a Masters 2009, s. 221-222).

Francouzi netěžili pouze z vojenské moci Osmanů; roku 1569 mezi sebou sjednali kapitulaci, která Francii zajistila výsadní obchodní práva, a napomohla tak k ukončení benátské komerční nadvlády ve východním Středomoří. Avšak v druhé polovině století Francouzi ustoupili z mezinárodní scény a zachovávali si ve vojenských konfliktech mezi Habsburky a Osmany neutralitu. Dramatické události třicetileté války odsunuly osmanskou otázku do pozadí, a až roku 1683 se Francouzi vrátili k významným diplomatickým aktivitám v této oblasti, když přesvědčili Turky, aby napadli Habsburky, a to se slibem francouzské ofenzivy směřující ze západu, která měla donutit císařská vojska bojovat na dvou frontách.

2.4 ANGLIE

Roku 1597 jeden anglický autor napsal: „Zpočátku byli (*Saraceni a Turci*) velmi daleko od našich krajín, a proto se jich bylo třeba méně obávat, ale nyní jsou dokonce u našich dveří a jsou připraveni vstoupit do našich domů...“ (Newton In: Frassetto a Blanks, 2000, s. 211).

Pokud se týká muslimské invaze, tak se i přes obavy vyjádřené ve výše citovaném výroku, ostrovní království nacházelo v relativním bezpečí, daleko od Anatólie a Balkánu. Alžběta I. dokonce viděla v blízkovýchodní říši spíše příležitost nežli hrozbu. To dokládá i stále diplomatické zastoupení Angličanů v Istanbulu od roku 1583.

Za zmínku stojí obchodní dohoda mezi oběma zeměmi z roku 1580, která opravňovala všechny anglické obchodníky k volnému podnikání na osmanských trzích. Nejfantastičtěji se ovšem jeví závěrečný odstavec v dopise Murada III. adresovaném Alžbětě I. sepsaný roku 1590. Sultán se zde zavazuje, že v případě anglo-španělského konfliktu, přispěchají Osmané na pomoc v boji proti „*nevěřícím psům španělským*“ (Lewis, 1997, s. 256).

Takový dopis musel královnu značně potěšit, nýbrž podle Kuneralpa (1999, s. 495) si Alžběta dokázala představit možnost společného anglo-tureckého útoku na Pyrenejský poloostrov.

Po celé 17. století panovali mezi Anglií a Osmany vcelku vřelé či spíše neutrální vztahy, obě mocnosti se soustředily na jiné záležitosti; vždyť Albion si od poloviny tohoto století procházel hlubokou vnitropolitickou krizí. Jasně je, že nikdy nedošlo k uskutečnění společné vojenské spolupráce.

Do popředí osmanských zájmů se Anglie dostala roku 1699, kdy hrála roli prostředníka při vyjednávání tzv. karlovičského míru.

2.5 RUSKO

Když roku 1521 sultán Sulejman Nádherný dobyl bělehradskou pevnost, patřili moskevští diplomaté k prvním vyslancům, kteří mu k tomuto úspěchu pogratalovali. To samo o sobě vypovídá o přátelství, které mezi Moskevskou Rusí a Osmanskou říší ještě v 16. století existovalo. Moskevská knížata, vědoma si svých silových kapacit, měla velký respekt k osmanské armádě, zároveň se jejich mocenské zájmy zprvu nikterak nekřížily, a jeden druhého tak nepovažovali za nutného nepřítele. Moskva také inkasovala významné zisky z exportu kožešin na Blízký východ, ačkoliv nikdy neobdržela takové obchodní výsady jako Angličané či Francouzi (Brisku, 2019, s. 3).

V druhé polovině 16. století se začaly u Rusů objevovat mocenské ambice, poté co Ivan Hrozný, v té době už ne velkokníže nýbrž první ruský car, začal se záběrem území Kazaňského a Astrachaňského chanátu, přímo sousedících s Osmanskou říší. Carské Rusko však nebylo připraveno rozehrát s Osmany mocenskou partii a Ivan své „figury“ na výzvu Selima II. moudře stáhl zpět. Mír mezi cary a sultány přetrval až do druhé poloviny 17. století. (Tamtéž, s. 4-5).

Pomyslný „sud s prachem“ vybuchl roku 1676. Tehdy se situace natolik vyostřila, že se vyjma války žádná jiná alternativa nepřipouštěla. Prvotní příčinou bylo povstání ukrajinských kozáků proti Polsku, se kterými carství uzavřelo spojenectví. To vedlo k rusko-polské válce, ale i k ukrajinské občanské válce mezi kozáky. A protože Osmané považovali některé z kozáků za své chráněnce, vydali se proti Rusům do války, aby ochránili své zájmy.

Při pozorování úspěchů Svaté ligy se Rusové rozhodli do aliance v roce 1686 vstoupit také. Po nástupu Petra I. Velikého započaly intenzivní ruské snahy o získání přístupu k Černému moři, které v následujících letech nevyhnutelně vedly k rusko-tureckým srážkám.

2.6 POLSKO

Mezi Polskem a Osmanskou říší panovaly po většinu 16. století přívětivé vztahy, což bylo dáno, podobně jako u Angličanů a Francouzů, společnou averzí vůči Habsburkům, v tomto případě ještě posílenou odporem proti vládcům z Moskvy (Wawrzyniak, 2000, s. 39-40).

Polského krále Zikmunda I. pravděpodobně zpráva o smrti jeho příbuzného Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče příliš nerozlítla, poněvadž Polsko neprovedlo proti Osmanům žádné zásadní kroky, naopak, roku 1533 uzavřely tyto státy dohodu zajišťující bezpečnost

polských jižních hranic. Přátelské postoje trvaly i za vlády Zikmundova syna Zikmunda II., který zemřel v roce 1572, dále pak i za vlády Štěpána Báthoryho.⁹ Vzájemné vztahy se začaly prudce ochlazovat, když se moci v Polsku chopil Zikmund III. Vasa. Století 17. se tak mělo stát opakem toho předchozího; bylo naplněné ambivalentními vztahy, které byly takzvaně jako „na houpačce“. Důvodem byla Zikmundova náklonost k Vídni a podpora krymských kozáků napadajících osmanská teritoria. Neshody vyústily ve vzájemných konfliktech mezi lety 1620-1621, později probíhaly lité boje v roce 1633, kdy Osmané podnikli vpád do Poláky kontrolovaného Podolí. V 50. letech Osmané, opět motivováni čirým pragmatismem, podporovali Poláky v boji proti Ruskému carství a Švédskému království, aby zajistili zachování rovnováhy sil (Ágoston a Masters 2009, s. 464).

Roku 1672 čelil polský národ velkému průniku osmanských jednotek na své území, které se nepodařilo odrazit, výsledkem byla pro Poláky potupná bulačská smlouva, na základě níž, byly Turkům podstoupeny části polských držav a vyplácen tribut. Polský král, národní hrdina a slavný turkobijec, Jan Sobieský, uštědřil Turkům roku 1676 významnou porážku, zbavil Polsko závazku k bulačské dohodě a téměř do konce století pokračoval ve vítězných taženích proti půlměsíci. Právě tento král uzavřel roku 1683 spojení s Habsburky v rámci Svaté ligy, jejíž bojové operace slavily triumf v podobě karlovičského míru.

2.7 BENÁTKY

Vzhledem ke společné geografické oblasti zájmů, v podobě Středoziemního moře, se italské městské státy často naházely ve víru událostí týkajících se Osmanské říše. Vůbec nejvýznamnějšími městy v oblasti východního Středomoří byly bezpochyby Benátky a Janov, a z těchto dvou se do mezinárodního dění více zapsaly Benátky.

Benátskou politiku vůči Osmanům lze definovat jako čistě účelovou, zaměřenou výhradně na obchodní zájmy v Levantě a Černomoří, a aby si Benátky zajistily přístup ke komerčním možnostem těchto regionů, navazovaly diplomatické styky s Osmany již od 14. století. Po pádu Byzance se jim dokonce podařilo zachovat v Istanbulu úřad vyslance.

Bailo, jak byl benátský diplomat nazýván, plnil rozličné úkoly – pro Benátčany v Istanbulu, od kterých vybíral daně, sloužil také jako justiční orgán, jednal s osmanskými zástupci

⁹ Smrtí Zikmunda II. Augusty vymřela Jagellonská dynastie po meči.

a poskytoval pravidelný přísun informací o dění v orientu svým nadřízeným v Itálii (Ágoston a Masters, 2009, s. 72-73).

V zájmu stabilního obchodu se navzdory několika válečným kapitolám Benátčané v průběhu 16. století snažili s „Turkem“ udržovat vlídné vztahy. To dokazuje i výstavba obchodního skladiště – *Fondaco dei turchi* – v roce 1575, určeného výhradně pro osmanské obchodníky (Tamtéž, s. 582).

V 17. století začala pozice benátských dóžat v Levantě oslabovat. Nový typ akciových obchodních společností z Nizozemí, Anglie a Francie se staly až příliš silným konkurentem pro tradiční benátské obchodníky, kteří pracovali individuálně v rámci rodinných vazeb.

3 POLITICKÝ SYSTÉM OSMANSKÉ ŘÍŠE V 17. STOLETÍ

Rychlý mocenský vzestup, dlouho trvající historie a nezanedbatelný odkaz Osmanské říše pro dnešní eurasijskou civilizaci, nemohou být pouze plody náhody. Pramenem se jeví být organizovanost osmanské společnosti, projevující se v její vzdělanosti, centralizované administraci, vojenském řádu a bohaté kultuře, která mnoho Evropanů vrhala do úžasu.

V souvislosti s fungováním osmanského státu, připomíná Robinson (1996, s. 72) ve svém díle termín „koloběh spravedlnosti“, v podstatě se jednalo o jednoduchý, leč geniální koncept, jenž je popsáný dále; vojáci ochraňovali říši, čím umožňovali vládě vykonávat své povinnosti. K udržení chodu vojska bylo zapotřebí jmení. To se vybíralo od poddaných. A ti mohli vzkvétat jen díky spravedlnosti, kterou poskytovala říše v čele s vládou.

Obecně lze osmanskou vládu charakterizovat jako typickou ukázkou patrimoniálního zřízení (Black, 2011, s. 203-206). Jedná se tedy o stát, kde je kladen obrovský důraz na autoritu panovníka, v tomto případě sultána, a úzkou skupinu elit, které nejsou na domácí půdě konzistentně konfrontovány žádnou opoziční silou. Panovník se zodpovídá pouze Bohu a je vlastníkem veškeré půdy, kterou svým poddaným v mnoha případech propůjčuje. Srdcem hospodářství je pak agrární sektor (Bakker, online, cit. 2022-11-20).

3.1 SPOLEČENSKÁ HIERARCHIE

3.1.1 OTROCI

Na úplném dně společenského života Osmanské říše se nacházela otrocká třída, označovaná pojmem *abd* či *köle*. Pro osmanské otroky platily veškeré zákonitosti, které jsou s otroctvím běžně spojovány; nebyli lidmi, nýbrž majetkem a mohlo se s nimi obchodovat, postrádali jakákoliv občanská práva, sňatek mohli uzavírat jen se svolením svého pána et cetera. Nicméně korán připisoval jejich pánovi jistý morální kodex, který zajišťoval rabům kvalitnější životní podmínky, než které měli otroci v dobách antiky (Hitzel 2005, s. 80-81).

Legendárním se stal příběh slovanské otrokyně Roxolany, která se stala konkubínou Sulejmana Nádherného, později i jeho manželkou a matkou příštího sultána. Zdatnost v sehrávání dvorních intrik z ní udělala jednu z nejmocnějších žen té doby (Fojtíková, online, cit. 2023-01-23).

3.1.2 NEVĚŘÍCÍ

Rozlehlost říše znamenala mimo jiné i zahrnutí mnoha různých etnik, velkou skupinu obyvatelstva tak tvořili lidé nemuslimského vyznání – džaurové, jejichž postavení bylo stanovováno právem šaría. Zpravidla vykonávali zaměstnání zahrnuté v zemědělském sektoru,

ale někteří se mohli zhostit i vyšších funkcí. Osmané dělili nemuslimské obyvatelstvo do tří velkých skupin:

- Rumî – v překladu Římané, zastánci ortodoxního křesťanství;
- Ermenî – neboli Arméni, křesťanští monofyzité;
- Yahudî – Židé, vyznavači judaismu (Hitzel, 2005, s. 79).

Tato problematika se týkala zejména balkánských provincií, kde se nacházely největší nemuslimské menšiny. Turci islám nevnucovali, ale postihy finančního charakteru a jiná omezení svobod, které se nemuslimům týkaly, donutily spoustu křesťanů k islámu konvertovat. To platilo hlavně v urbanistických částech země, kde se z hlediska komerčních a profesních příležitostí konverze spíše vyplatila (Kropáček, 2002, s. 47).

Podle Rychlíka (2000, s. 137) k násilnému islamizování obyvatelstva docházelo, zdá se však, že se tak dělo na čerstvě dobytých územích, kde ještě nebyla zavedena normativní osmanská vláda.

Rychlík (Tamtéž, stejná strana) dále praví, že mnoho obyvatel, například v Bosně, si i po присvojení muslimského vyznání zachovalo svůj jazyk a kulturu. Je tedy jasné, že konverze mnoha obyvatel probíhala takřikajíc „na oko“, protože nebýt muslimem se zkrátka v mnoha aspektech nevyplácelo.

Na tehdejší poměry Osmané přeci jen prokazovali nemuslimům značnou míru tolerance, rozhodně větší nežli evropští panovníci menšinám pod svou vládou. To je možno zdůvodnit například rozsáhlou migrační vlnou příslušníků židovského národa, kteří do orientu přechali před perzekucemi španělské inkvizice (Hrochová a Dostálová, 1998, s. 233).

3.1.3 RE‘ĀYĀ

V doslovném překladu „stáda dobytka“, tato společenská vrstva zahrnovala všechny muslimské i nemuslimské obyvatele Osmanské říše, kteří byli plátcí daní a na živobytí si vydělávali prací či podnikáním (Black, 2011, s. 220).

Patřili sem tedy například vesničané i nomádi, stejně tak i měšťané či obchodníci, ne však otroci. Kromě odvádění daní měli vůči státu i další povinnosti; pro upřesnění, mohli být vyzváni, aby veslovali na lodích nebo odevzdali potraviny armádě (Hitzel, 2005, s. 78).

3.1.4 ASKERÎ

V nejširším slova smyslu se jednalo o třídu společnosti, jež obdržovala daně, lépe řečeno její činnost byla závislá na produkci *re‘âyâ*, ať už materiálně či finančně. Jednalo se o státní

služebníky rozličných funkcí; „ti s mečem“, *seifiye*, plnili úlohu vojenskou, řadili se sem tedy všichni příslušníci armády. Druhou velkou skupinou byli duchovní zástupci státu – *‘ilmiye* – a v neposlední řadě úřednická vrstva – *kelmiyye*. Celá tato kasta zajišťovala bezpečnost a chod státu (Black, 2011, s. 220).¹⁰

3.2 ČELNÍ AKTÉŘI POLITICKÉHO SYSTÉMU

3.2.1 SULTÁN

Postava sultána byla středobodem osmanské společnosti, vycházela z kmenových tradic seldžuckých Turků, kde byl vůdce klanu i se svou rodinou držen v bezmezné úctě a byl fakticky neodlučitelný od pojmu „kmen“, později „říše“ – jinak řečeno, sultán je stát a stát je sultán.

Sultán, též titulovaný jako padišáh, chán či chalífa, byl panovníkem s absolutní mocí, nejvyšším soudcem, hlavou armády i islámu, jeho slovo bylo zákonem a měl téměř vždy právo jakkoliv prosazovat svou vůli.¹¹ Spojení „téměř vždy“ není uvedeno náhodně, poněvadž tvrdit, že si sultán skutečně mohl dělat, co se mu zlíbí, by bylo nepravdivé. Jeho moc byla omezena jedinou vyšší autoritou – Alláhem, a to v podobě práva šaría vyvěrajícího ze svaté knihy, koránu. S tím souvisí i výjimečné postavení duchovních – *ulemâ*, které jako jedinou část populace, na základě jejich spojení s vyšší mocí, sultán nepovažoval za otroky (Hitzel, 2005, s. 75-76).

Král Šalamoun, Alexander Veliký nebo Čingischán, to jsou jen některá jména proslulých vládců, za jejichž následovníky se osmanští sultáni považovali. Později svou suverenitu vyvozovali z tradice Oghuz Khana, mýtického dobyvatele, vůdčí osobnosti islamizace tureckých klanů. Nicméně s rostoucí prestiží osmanského dvora došlo v 17. století k další transformaci říšské ideologie, když se symbolem sultánovi moci stalo dědictví samotného zakladatele říše – Osmana I. (Ágoston a Masters, 2009, s. 273).

Za sídlo osmanskému panovníkovi sloužil od 15. století palác Topkapı, turecky *Topkapı Sarayı* – skvostná architektonická památka, na jejímž zdokonalování se podílel i legendární stavitel Sinan Aga –, středisko osmanské vládní garnitury, místem, kde se denně pohybovali nejvyšší státní i vojenští činitelé.

¹⁰ ‘ilmiye; počestně ulamá, v množném čísle ulamové.

¹¹ Titul padišáh vychází z perské tradice, chán je typickým označením pro mongolské vládce a chalífa je nejvyšším představitelem islámské autority na zemi.

Do Paláce byla od počátku 17. století situována i nechvalně proslulá *kafes – klec*, místo, kde byli vězněny osoby s nárokem na trůn, tedy sultánovi bratři, někdy i synové. Chybějící stanovení přesného způsobu následnictví totiž opravňovalo kteréhokoliv mužského potomka zesnulého sultána vyřknout požadavek vládnout. Starší bratři proto v minulosti své mladší sourozence nechávali usmrtit – tzv. zákon bratrovraždy (Hitzel, 2005, s. 82).

Nicméně Ahmed I. tuto krutou praxi ukončil – nedá se říct, že by ji nahradil něčím úctyhodným -, když svého bratra nechal v paláci doživotně uvěznit. Celé toto dění mělo nedozírné politické důsledky; několikrát nastala situace, kdy sultán zemřel, aniž zanechal potomka a na jeho místě jej vystřídal člověk, který prožil většinu života jako vězeň, odtržený od reálného světa. Příkladem může být vláda šíleného Ibrahima I. mezi lety 1640-1648, kdy v říši panoval chaos.

Pro zajímavost; osmanští vládci symbolizovali významnost svého postavení prostřednictvím počtu koňských ohonů, tzv. tuğ, na svém praporci. Sultán jako jediný mohl užívat sedm ohonů, velkovezír pak pět a ostatní vezíři každý tři (Bursa Mehter, online, cit. 2022-11-23).

3.2.2 VELKOVEZÍR

Druhým mužem říše byl dozajista velkovezír, jeho *modus operandi* tvořila politická rozhodnutí na denní bázi, v mnoha případech zastupoval sultánovi povinnosti, mimo to předsedal říšské radě – Divanu. Do jeho kompetencí se neřadila moc nad janičáři, ulemy a palácovými služebníky, to proto, aby tyto orgány nezneužil pro své vlastní mocenské zájmy na úkor sultána (Hitzel, 2005, s. 85).

Pro zajištění vysoké úrovně loajality, byly od poloviny 15. století titulem velkovezíra odměňovány osoby výhradně netureckého původu, rekrutované systémem devširme.

V úsecích 17. století, kdy na trůnu seděli slabí sultánové, se velkovezíři stali faktickými vládci impéria, z nichž nejvýznačnějšími byli členové rodiny Köprülü, kteří dědili tuto pozici mezi lety 1656 až 1695 (Tamtéž, s. 313). Hitzel (2005, s. 83), sdělující, že od 17. století se do čela velkých osmanských tažení začali stavět velkovezíři, s úpadkem sultánské moci souhlasí.

3.2.3 VEZÍR

Titul vezíra se v Osmanské říši začal používat již od první poloviny 14. století pro označení zvláště významných hodnostářů. Od poloviny následujícího století se titul začal přidělovat

guvernérům významných provincií. Nejznámějšími se však pravděpodobně stali „vezíři z podkupolí“ – *kubbealtî vezirleri*, kteří zasedali v Divanu (Ahishali, 2000, s. 512).

3.2.4 DIVAN-I HÛMAYUN

Říšská rada divanu, vrcholná politická instituce zasedající v prostorách paláce Topkapı, spravovala nejrůznější státní agendy; sloužila jako exekutivní, justiční i legislativní orgán, v časech války představovala vrchní velení armády a zabývala se i finanční politikou. Aby se zabránilo monopolizaci moci jednou určitou skupinou, skládala se Rada z hlav všech tří hlavních složek státních služebníků – byrokratů, duchovních a vojáků (Ágoston a Masters, 2009, s. 10-11).

Následuje bližší popis osazenstva Divanu – vezírů – vyjma velkovezíra, jehož funkce již přiblížena byla.

Dva vrcholní soudci, zvaní **kadiasker**, jeden pro Rumelii a druhý pro Anatolii, byli zástupci duchovního bloku. Pro výkon jejich funkce byly nezbytně nutné perfektní znalosti o náboženském i sekulárním právu – šaría a *kanun* -, jež si osvojovali ve školách zvaných *medrese*. Jejich pracovní náplní bylo posuzování sporů týkajících se všech druhů práva; náboženské, občanské, vojenské, trestní, obchodní et cetera (Hitzel, 2005, s. 88-90). Ahishali (2000, s. 512) dodává informaci o délce jejich funkčního období, které v 17. století trvalo jeden rok a také upozorňuje, že v první polovině stejného století, byl na krátkou dobu ustanoven pouze jeden soudce.

Šéfem byrokratů byl **nişancı**, jenž zodpovídal za formální sepisování a kontrolu říšských písemností, ke kterým rovněž přidával sultánův speciální znak – tugru (Ahishali, 2000, s. 512-513). Na konci 17. století jeho význam upadl a byl nahrazen funkcí reis ül-küttab.

Od poloviny 16. století měli na starost finanční záležitosti tři hodnostáři – **defterdar**. Ahishali (2000, s. 513) říká, že dva zodpovídali, stejně jako v případě soudců, za Rumelii a Anatolii, třetí pak za území v blízkosti Istanbulu. Jejich posláním bylo sledovat ekonomický vývoj v říši a na základě získaných poznatků vytvářet fiskální politiku, k tomu také vést záznamy o přidělovaných timarech.

Dle Hitzela (2005, s. 87) byli představiteli vojenské kasty v Divanu **aga** – velitel janičářů a **kapudan paşa** – vrchní admirál, nicméně ten se jednání Divanu účastnil nepravidelně na základě ročního období. Ahishali (2000, s. 513) však s touto tezí nesouhlasí, když tvrdí, že účast dvou velitelů v Říšské radě byla podmíněna držbou titulu vezíra, která nebyla samozřejmostí.

3.2.5 ISLÁMSKÁ AUTORITA

Náboženství a panovnická dynastie souzněly v Turecké říši v harmonii; propojení, kterého zde stát a náboženství dosáhly se dostalo na takovou úroveň, jako v žádné jiné předešlé zemi mohamedánské. Tato symbióza se označovala pojmem *din de devlet*. Náboženští představitelé stáli stranou, mimo jurisdikci vlády a těšili se zvláštním privilegiím (Black, 2011, s. 202). Na žebříčku nejvýznamnějších sakrálních hodnostářů stál hned za sultánem istanbulský mufti s titulem *şeyhülislam*, jemuž na konci 16. století připadla pravomoc jmenovat a odvolávat nejvyšší soudce – *kadiaskers* –, univerzitní učitelé a okresní soudce – *kâdî* (Ágoston a Masters, 2009, s. 524).

3.2.6 KAPIKULU

Bylo již řečeno, že vojáci kapikulu – sultánova pravidelného vojska – tvořili základní stavební kámen osmanské armády. Pro připomenutí; řadili se sem jízdní jednotky a janičáři. Nyní se práce zaměřuje na jejich neopomenutelný politický vliv v osmanském hlavním městě.

Tento vliv lze ve velkém měřítku sledovat od poloviny 15. století, kdy byla Mehmedem II. zavedena praxe, spočívající ve svěřování vrcholných politických funkcí do rukou osob z řad devširme. Těmto vládním příslušníkům nemuslimského původu se nezamlouvala volba velkovezíra – Nisanci Mehmeda –, pocházejícího ze staroturecké rodiny Konya, uskutečněná roku 1477 (İnalçık, 2000 s. 77-78). Po smrti Dobyvatele, jenž nad předsedou Divanu držel ochranou ruku, jej janičáři s pomocí istanbulské kavalerie bez slitování fyzicky zneškodnili, čímž pak do budoucna zabránili jakémukoliv dalšímu jmenování tradičních Turků do významných funkcí.

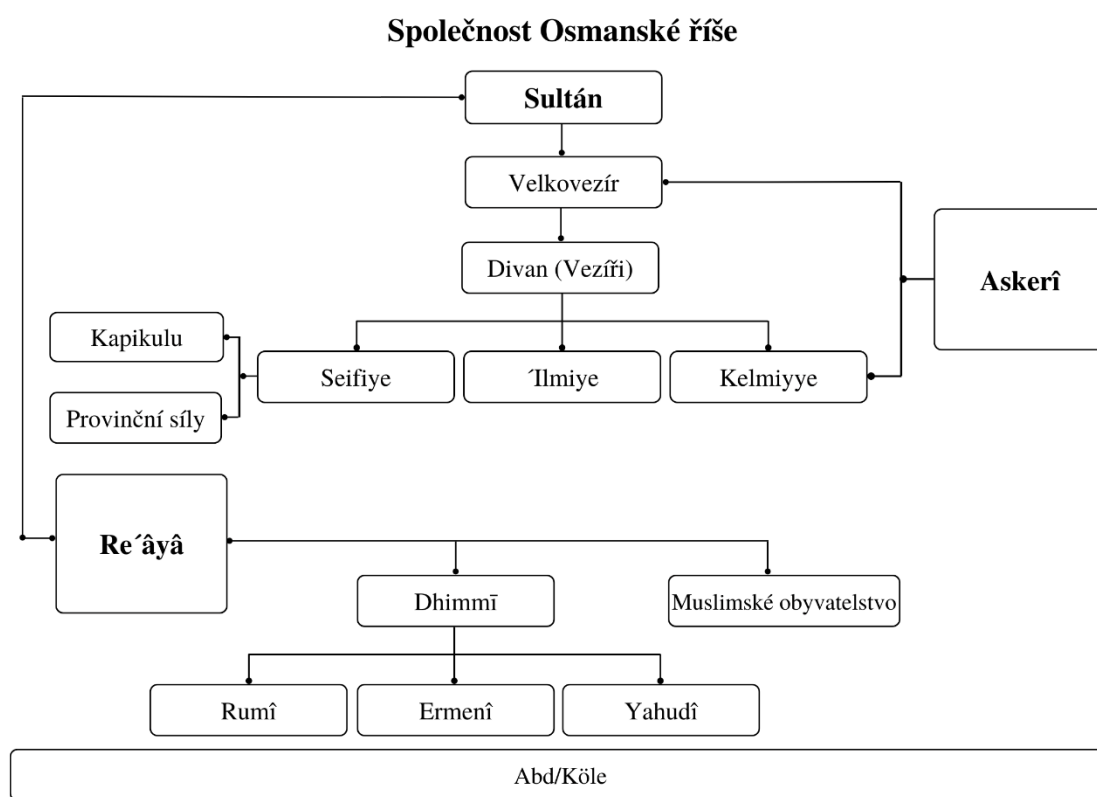
V 17. století započal proces transformace čistě militantního charakteru vojáků Porty do složitějšího společensko-politického fenoménu. Janičáři začali *in merito* aplikovat to, čemu se dnes říká „mafíánské praktiky“. V Istanbulu se sdružovali se do jakýchsi gangů, a pod hrozbou násilí vybírali od zámožných obchodníků nezákonné daně a poplatky (Kafadar, 2007, s. 117-119). Na konci století už se mnozí z nich svému „byznysu“ oddávali natolik, že odmítali uposlechnout povolání do války. Pokusy o snižování počtů janičářských vojsk se setkaly s odporem v podobě militárních vzpour.

Právě vojenská povstání se stala ještě větším problémem; podíl na jejich vzniku měla i měnová reforma z roku 1588, která zapříčinila pokles hodnoty stříbrných mincí – akçe -, jimiž se vyplácel žold. Vojáci si v důsledku vynutili popravu vysokého hodnostáře Mehmeda Pashi, strůjce reformy (İnalçık, 2000, s. 92).

Takové chování janičářů bylo nepřijatelné, jednalo se přeci o jasnou dehonestaci sultánovy autority, co se s tím však dalo dělat? Janičářská posádka v Istanbulu určitě přesahovala na konci 16. století počet 10 000 a neexistovala zde ozbrojená moc, která by se jim mohla rovnat. Mezi lety 1603-1703 vedly janičářské rebelie k sesazení pěti z devíti vládnoucích sultánů, z toho dva byli zavražděni.

Při pohledu na tuto problematiku se nabízí reminiscence starořímské pretoriánské gardy, která rovněž hrála klíčovou roli v nástupnictví vládců říše. Janičáři získali nezanedbatelný mocenský status a jejich konání na domácí scéně často zabraňovalo efektivnímu řešení záležitostí mezinárodní politiky.

Obrázek 3: Schéma vyobrazující hierarchii osmanské společnosti

Zdroj: Vlastní zpracování (Hitzel, 2005, s. 75-86)

3.2.7 DALŠÍ VÝZNAMNÉ FUNKCE A TITULY

Valide sultan, v doslovném překladu „královna matka“, byla, jak sám název napovídá, matkou vládnoucího sultána. Některé z nich byly aktivními hráčkami dvorních intrik, což vyplývá z jejich vedoucího postavení v harémové hierarchii Paláce Topkapi, kde měly možnost nahlížet do zákulisního dění vrcholné politiky. Některé valide sultan se ve pletichách dvoru uměly pohybovat natolik obratně, že měly přímý vliv na rozhodnutí v domácí i zahraniční politice,

dokonce se používá i pojem „Sultanát žen“, který označuje periodu osmanské historie, přibližně mezi lety 1520-1683, kdy matky – vedle nich i manželky, dcery a sestry – vévodily osmanské politice (Iacob, online, cit. 2023-02-05).

Čestný, neděděný titul, který mohli získat pouze příslušníci byrokratické nebo armádní vrstvy, se nazýval **paša**; po udělení se stal součástí jména, pro ukázkou se uvádí jméno osmanského velkovezíra: Kara Mustafa Paša (Britannica, online, cit. 2022-10-30).¹²

Krymský chán, vládce Tatarů či Mongolů z Krymu, byl vazalem osmanského sultána. Jeho vojsko bylo důležitou součástí tureckých válečných kampaní. V říši zaujímal zvláštní místo, třímal ve svých rukou značnou autonomii v otázkách vnitřní i vnější politiky, jako pojistka loajality k sultánovi sloužily členové chánovy rodiny, kteří byli do Istanbulu posíláni jako „čestní rukojmí“ (Ágoston a Masters, 2009, s. 158-159). Jeho hodnost byla srovnatelná s velkovezírovou, byl tak jediným člověkem, kromě sultána, který se předsedovi Divanu nemusel klanět.

3.3 OSMANSKÉ HOSPODÁŘSTVÍ

Ágoston a Masters vyzdvihují v otázce osmanské ekonomiky tři klíčové principy:

- a) udržování stálé nabídky zboží a služeb, která musela být dostatečná, levná, a kvalitní;
- b) fiskální politiku zaměřenou na maximalizaci příjmů státní pokladny;
- c) tradicionalismus spočívající ve snaze o zachování stávajících podmínek, odporu vůči novým modelům a umělému udržování přeluhujících, nefunkčních institucí (2009, s. 192-193).

Způsob, kterým osmanská vláda přistupovala ke své domácí ekonomice, je dnešní terminologií možné popsat jako silně intervencionistický model. Stát uplatňoval silná omezení na export a import zboží, reguloval ceny, narušoval pracovní trh a podobně.

3.3.1 TIMAR

Po dlouhou dobu byla základem osmanského hospodářského života instituce timaru, jejíž hlavní funkcí bylo zajištění ozbrojenců pro armádu a finančních příjmů do státní pokladny (İnalçık, 2000, s. 111). Sultán, tedy stát, byl majitelem veškeré půdy, aby tato půda byla využita,

¹² Paša; počestně též paša.

pronajímal ji jezdcům, sipáhíúm – *timariot* –, kteří ji měli spravovat, udržovat zde pořádek, a hlavně vybírat od poddaných daně. V podstatě se jedná o feudální strukturu podobnou té, kterou je možno znát ze středověké Evropy. Ovšem nemohou být ztotožněny; v rámci timaru, na rozdíl od léna, ve skutečnosti nedocházelo k propůjčování půdy, nýbrž k postoupení nároku na desátky a daně obyvatel dané lokality (Hitzel, 2005, s. 97 a 107). Timar zároveň nebyl dědičným atributem, jeho držba trvala zpravidla okolo tří let.

Timar bylo možné rozdělit dle roční daňové výnosnosti do tří sekcí:

- do výše 20 000 akçe se jednalo o klasický **timar**;
- příjem do 100 000 akçe představoval **zeamet**;
- částky převyšující sumu 100 000 akçe náležely pod **haas** (Taraba, 2021, s. 56).

3.3.2 ZMĚNY 17. STOLETÍ

V 17. století čelilo osmanské hospodářství řadě hrozeb vyvěrajících z mezinárodního dění, mezi které patřila inflace způsobená dovozem stříbra z Nového světa, nápor evropských obchodníků, snížená lukrativnost levantského obchodu a ošemetná bezpečnostní situace, která vyžadovala nárůst vojenských výdajů. Pomyslnou „kouli u nohy“, brzdící osmanskou ekonomiku, byl tradicionalistický koncept. Právě na jeho základě se uplatňovaly zmiňované státní zásahy, kterými osmanští vládci chtěli zabránit jakýmkoliv změnám a přizpůsobení se – embargo na vývoz obilí po roce 1604. Evropské ekonomiky, zejména ty při pobřeží moří, zažívaly, sice pomalý, leč čitelný, hospodářský „boom“ spojený se zakládáním akciových společností, zvýšeným oběhem kapitálu, nákladnickým systémem a rozšiřováním manufaktur.¹³ Osmanská ekonomika se nedokázala, a hlavně nechtěla přizpůsobit, a když už některá opatření zavedla, ukázaly se být nedostatečnými. Důležitým se jevil být také přechod od feudální timarské struktury k tržním velkostatkům – *čiflikům* (Munck, 2002, s. 155-158). Toto opatření se však rovněž setkalo s neúspěchem, poněvadž velkoprodukce si v říši nenašla odbytiště.

¹³ Nákladnický systém zbavoval vesnického řemeslníka výrobní samostatnosti. Tzv. *nákladník* přiděloval venkovským výrobcům surovinu, předepisoval jim kvalitu a vzor výrobku a v pravidelných intervalech od nich hotový výrobek přejímal a platil jim mzdu (Myška, 2010, s. 90).

3.4 PRÁVNÍ ŘÁD

3.4.1 ŠARÍA

Náboženské islámské právo, nazývané šaría, jehož význam v překladu znamená „cesta k následování“, a jemuž byli podřízeni všichni obyvatelé osmanského státu, zahrnuje nařízení a zákazy týkající se celého společenského života. Aspekty v něm zahrnuté platí pro civilní, trestní i obchodní právo (Hitzel, 2005, s. 88). Platnost a legitimita šarii je odvozena od božského původu a je manifestací vůle Všemohoucího, tedy nezávisí na autoritě pozemských zákonodárců či jednotlivců. Vychází převážně ze svaté knihy Koránu a ze sunny (Kropáček, 2015, s. 117-146).

V Osmanské říši byla šaría interpretována prostřednictvím absolventů právnických škol. Právníci, zvaní *mufti*, měli totiž jako jediní právo šariu vykládat. V případě nouze je nemohl zastoupit ani sultán, který však právníky standardně jmenoval i případně sesazoval.¹⁴ Sultán mohl dále právníky žádat o jejich expertízu při důležitých rozhodnutích v podobě právních výroků – *fatwa* (Hitzel, 2005, s. 88). *Fatwa*, jak zněl arabský název zmíněných rozhodnutí, neměla žádnou závaznou moc, nicméně soudci názory mufti vysoce respektovali a přikládali jejich názorům velký význam.

3.4.2 KANUN

V osmanském soudnictví původně neexistovalo jiné právo než šaría, ovšem v raných islámských státech musely být učiněny praktické ústupky zvykům, požadavkům času, místa a vůli vládce, které mohly být aplikovány u samostatných soudů (Britannica, online, cit. 2023-01-26). Z toho důvodu vznikla jedna z největších inovací tureckého státu – kanun neboli osmanské právo nenáboženského a zvykového charakteru (Black, 2011, s. 212).¹⁵ Kanun byl od šarii odlišný a používal se při situacích, na které se nevztahovala, měl ovšem sloužit jako její doplněk ve věci veřejného, administrativního, finančního i trestního práva a nesměl s ní být v kontradikci ani zasahovat do oblastí výlučně sakrální povahy (Hitzel, 2005, s. 88).

¹⁴ Na konci 16. století připadla pravomoc jmenovat a odvolávat soudce islámskému hodnostáři *şeyhülislam* (Ágoston a Masters, 2009, s. 524).

¹⁵ Osmanské právo; turecky *kanuni osmani*.

3.5 ADMINISTRATIVNÍ ČLENĚNÍ ŘÍŠE

Na konci 16. století vládl sultán, dle specialisty na sociální dějiny Christophera S. Rose (204, s. 3), více než 35 milionům obyvatel, žijících na územích o celkové rozloze bezmála 20 milionů kilometrů čtverečních (Briney, online, cit. 2023-02-8). Udržení přehledu a kontroly nad takto rozlehlou říší si vyžadovalo sofistikovaný systém administrace.

3.5.1 DUALITA MOCI

Vládu v provinčních oblastech svěřoval sultán zástupcům vojenských útvarů – *bejům*, též *begům*, nebo arabsky *emírům*. Oni sami však vládu v okrscích nevykonávali, byli zde rovněž zástupci islámské autority – *kádí*, tedy soudci. Tato institucionální dvojakost, mimo jiné, jednoduše sloužila jako prevence proti zneužití moci, že si zkrátka bejové neudělají ze svěřené oblasti svůj vlastní „rajón“ a naopak. Soudce neměl žádnou exekutivní pravomoc a emír nemohl podnikat nic bez usnesení soudu.

Armádním velitelům přináležely povinnosti v podobě vybírání daní, přípravě i zbrojení mužů na válku a zajišťování bezpečnosti v regionu. Soudci, kromě klasických judikатурních úkonů, vyhotovovali a notářsky ověřovali státní listiny, společně se zásobováním organizovali i výstavbu infrastruktury a informovali nadřízené osoby o vývoji a náladách v okrsku (Ágoston a Masters, 2009, s. 14-16).

3.5.2 JEDNOTLIVÉ SPRÁVNÍ OKRSKY

Centrální vláda rozdělovala říši do několika hlavních kategorií správních celků;

- na začátku 17. století byla říše rozdělena na 35 provincií, které se nazývaly *beylerbeyilik* či také *eyalet*.¹⁶ Byl to významově i geograficky největší typ správního území, v jehož čele stál *beylerbeyi* s titulem paši (Hitzel, 2005, s. 69).
- Ejalet se dále dělil na *sancak*, kterých bylo v poslední čtvrtině 16. století více než 250; místním vládcem byl *sancakbey* (Ágoston a Master, 2009, s. 14).¹⁷
- *Kaza* byla dále děleným sandžakem. Vojenským správcem zde byl *subaşı* (Hitzel, 2005, s. 71).

¹⁶ Eyalet; počestěně ejalet.

¹⁷ Sancak; počestěně sandžak.

- Vůbec nejmenším druhem samosprávného území byla ***nahiye***, v jejímž čele se nacházel *mütesellim* (Babinger, online, cit. 2023-02-01).

Samostatnou skupinu tvořily **vazalské státy**, kterým Osmané často ponechávaly nezávislost, ovšem za podmínek, že budou přispívat do turecké státní kasy a participovat na válečných taženích (İnalçık, 2000 s. 105). Z Ágostona a Masterse (2009, s. 15) lze vyčíst, že k roku 1609 měla Osmanská říše v Evropě pět „satelitů“ – Sedmihradské knížectví, Moldavské knížectví, Valašské knížectví, Krymský chanát a dnešní azovskou oblast.

4 ZAHRANIČNÍ POLITIKA OSMANSKÉ ŘÍŠE 17. STOLETÍ V PRAXI

Na konci 16. století byl velmocenský status sultánovy říše zcela jistě nezpochybnitelný, Osmané si na všech frontách připisovali řadu vynikajících vítězství proti křesťanským armádám, vyjma střetu u Lepanta a tragického obléhání Malty, nebyli obětmi žádného vojenského fiaska, které by v dlouhodobějším kontextu ohrozilo jejich postavení v mezinárodním prostoru.

4.1 ŽITAVSKÝ ZLOM

Císař Rudolf II. rozepsal další kapitolu tureckých válek, když svou říši v roce 1593 zavlkl do 15 let trvajícího konfliktu, dnes známého pod názvem „dlouhá válka“. Rychlý počáteční postup *labantů* vystřídaly urputné boje, které ani jedné straně nepřinesly jasnou převahu (Kováč, 1998, s. 62).¹⁸ Po smrti Murada III. v roce 1595 nesl prapor se sedmi koňskými ohony a s tím spojenou tíhu vlády jeho syn, Mehmed III. Ten se o rok později osobně postavil do čela armády, aby ji dovedl k překvapivému vítězství u Keresztese, ani to však neupevnilo jeho pozici na domácí scéně, která byla vážně podkopávána pletichářskými aktivitami vezírů, vážnou nekázní sipahíů a janičářů i ekonomickými problémy; to vše si vyžadovalo sultánovu přítomnost v Istanbulu, která byla pak po celé 17. století více a více nutná.

Mezitím se boje v Uhrách rozrostly o novou dimenzi; postupy habsburských vojsk připadaly podrobeným národům jako příležitost k povstání a valašská, sedmihradská i moldavská knížata se společně vydala směrem k válce proti „půlměsíci“. Vládce Valašska, Michal Chrabrý, dosáhl výrazného postupu, když překročil Dunaj a ocitl se na území dnešního Bulharska. Zdejší Hodnostáři pravoslavné církve a zámožní občané v čele s Todorem Balinou neváhali jít do boje a ve městě Tarnovo vyhlásili roku 1598 nezávislost Bulharska.¹⁹ Naneštěstí pro Bulhary se císař rozhodl spojit válku s násilnou rekatolizací jihovýchodní Evropy, a na základě náboženských rozdílů proto odepřel povstalcům jakoukoliv ozbrojenou pomoc. Následující nutné stažení valašského vojska znamenalo konec nadějí na osamostatnění.

¹⁸ Labanté neboli císařští.

¹⁹ Děni vešlo do dějin jako „první tarnovské povstání“.

Obdobných povstaleckých tendencí nabyli i Srbové, a ačkoli byli už v roce 1595 Osmany potlačeni, srbského ducha nezlomili a jejich Hajduci setrvali v partyzánské válce ještě mnoho let. Nepomohli ani obdivuhodné diplomatické pokusy patriarchy Jovana, který neúspěšně vyjednával pomoc u papeže Klimenta VIII., španělského krále Filipa III. či savojského vévody Karla Emanuela I. (Chrobák, 2005, s. 136).

Každopádně, nejdůležitější události se vyvíjely v Uhrách, kde zmiňovaná Rudolfova rekatolizace popudila tamní šlechtu natolik, že léta páně 1604 proti Habsburkům povstala; než aby svou víru zasvětili katolicismu, raději se uherští magnáti spojili s Turky. Nově zvolený uherský král, Štěpán Bočkaj, se stal rozhodujícím těžátkem na miskách vah, Rudolfův bratr, Matyáš, pak uzavřel roku 1606 s Osmany přelomový žitavský mír (Rychlík, 2000, s. 154). Kurtaran popisuje unikátnost mírové smlouvy takto: *„Jednou z nejdůležitějších klauzulí smlouvy bylo, že osmanský sultán souhlasil s tím, že si jsou s rakouským císařem oficiálně rovni. ... To mělo za následek i ztrátu prestiže osmanské diplomacie a Osmanskou říší přijímaný diplomatický princip „chápaní toho, že žádný stát si s nimi není roven“ skončil.“* (2016, s. 91) Výsledkem byl tedy přelomový precedent, jenž v budoucnu křesťanům umožnil s Osmany uzavírat smlouvy jako „rovný s rovným“.

4.2 OBCHODNÍ DOHODY

Zahraniční styky Osmanů se neomezovaly pouze na válčení, což je možné ukázat na příkladu polsko-turecké kapitulace stvrzené v roce 1607. Ta upravovala ochranu osob polských stejně tak i osmanských obchodníků, berní právo, ale i záležitosti týkající se propouštění a výměny vězňů. Jedním konkrétním specifikem je pak zavedení importu rýže do Polského království (Ustaoglu, 2017, s. 141-142).

Eminentní dohodou se, dle Buluta (2002, s. 202-207), pro Turky stala kapitulace z roku 1612 uzavřená s Republikou spojených nizozemských provincií, která holandské námořníky, vedle jistých obchodních privilegií a daňových úlev, opravňovala napadat s tureckým požehnáním plavidla evropských zemí, které kapitulace postrádaly a využívat osmanské přístavy nejen k obchodu a doplňování munice, ale i k úkrytu před nepřítelem. Stejně válečné výsady obdrželi na oplátku berberští piráti, osvědčení sultánovi služebníci, jež plenili pobřežní oblasti v celém středomoří. Přátelské mezistátní vztahy doprovázené dalšími dvěma kapitulacemi v letech 1634 a 1680 přetrvaly po celé 17. století, na čemž měly zásluhu i aktivity zdatných nizozemských velvyslanců, Cornelise Haga, Levinuse Warnera či Justinuse Colyera a posléze i jeho syna Jacobuse Colyera.

Kapitulace byly pak dále obnoveny rovněž s Francií roku 1673 a dva roky na to i s Anglií.

4.3 DLOUHÝ MÍR

Žitavská smlouva dále řešila i komplikovanou otázku Sedmihradska, veledůležitého území, které svou strategickou pozicí umožňovalo efektivní obranu proti invazi, a o které obě mocnosti neustále soupeřily. Sultán mohl být spokojen, když Transylvánie připadla na základě dohody právě jemu, ale situace se opět vyostřovala od roku 1608, kdy na uherský trůn nastoupil neposlušný Gabriel Báthory, proti kterému byla pět let nato vedena osmanská trestná výprava v čele s Iskenderem Pašou. K tomu se ale přidal Matyáš Habsburský, v té době již vítěz bratrského sváru s Rudolfem a nový císař Svaté říše, který si začal nárokovat Sedmihradsko pro sebe (Kurtaran, 2016, s. 91-92). Sultán Ahmed I., zaměstnaný anatolskými rebeliemi a boji s perskými Safiovcí, vyslal do Vídně své zástupce, aby zde roku 1615 sjednali mezi oběma státy mír, který, navzdory lokálním pohraničním střetům a turecké podpoře protihabsburských elementů, přetrval až do roku 1663 (Cevrioğlu, 2018, s. 196).

4.4 ROLE OSMANŮ VE TŘICETILETÉ VÁLCE

Třicetiletá válka, mnohými historiky považovaná za první moderní konflikt globálního charakteru, probíhala v rámci čtyřiceti osmiletého rakousko-tureckého míru.²⁰ Nabízí se otázka, proč Osmané nezneužili válečného chaosu ke svému dobru a nepodnikli žádnou velkou bojovou operaci na území Evropy?

4.4.1 ČESKÉ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ

Po tom, co na konci srpna 1619 generální sněm českých stavů odhlasoval sesazení Ferdinanda II. – nástupce Matyáše, jenž zemřel v březnu téhož roku –, zvolil si na jeho místo falckého kurfiřta Fridricha, který čelil složitému úkolu – najít spojence ochotné válčit s Habsburky. Spojence ihned našel v osobě Gabriela Bethlena, sedmihradským knížeti, faktickém podřízeném sultána, který vedl od roku 1618 další maďarské povstání proti majestátu a byl v kontaktu s českými stavy (Cevrioğlu, 2018, s. 198-199). V důsledku rakousko-polské smlouvy z roku 1613 však Uhry čelily polské invazi, čímž došlo k uvázání Bethlenových oddílů (Serwański, nedatováno, s. 3); tak jako tak se prý Fridrichovi nezamlouvali finanční ani územní nároky uherského vůdce, kterými podmiňoval svou vojenskou podporu (Skála ze Zhoře, 1984,

²⁰ Třicetiletá válka probíhala mezi lety 1618 až 1648.

s. 363). Nevole evropské protestantské šlechty postavit se po boku českého království proti císaři přiměla Fridricha k zoufalému kroku; tu vstupuje na scénu Osmanská říše.

V lednu 1620 vyslal Fridrich do Istanbulu Heinricha Bittera, aby sultánovi Osmanovi II. vysvětlil situaci a přiměl jej k uzavření spojení s českými stavy. Fridrichův diplomat měl rozhodně co nabídnout, pokud by sultán s dohodou souhlasil, Země Koruny české by platily roční tribut, a hlavně umožnily osmanské armádě volný průchod do střední Evropy. To sultána i velkovezíra Güzelce Ali Pašu velice zaujalo, nechtěli však bezmyšlenkovitě zbortit křehký mír s Habsburky, proto byl do Prahy vyslán Çavuş Mehmed Aga, aby se o dění přesvědčil na vlastní oči. V Praze se jednání neslo ve znamení sounáležitosti a porozumění, Mehmed Aga ústně přislíbil na ochranu českého království nasazení 60 000 mužů výměnou za 700 000 stříbrných tolarů ročně. Fridrich souhlasil – možná proto, že neměl jinou možnost – a byl ochoten podepsat „smlouvu s ďáblem“. Než však čeští emisáři doputovali zpátky do Istanbulu, proběhla bitva na Bílé hoře, která předznamenala konec stavovského povstání a sultán už nadále nebyl ochoten riskovat vleklou válku kvůli králi, který ztratil svou zemi (Cevrioğlu, 2018, s. 199-201).

4.4.2 OSMANSKÁ STÁTNÍ KRIZE A PERSKÝ NEPŘÍTEL

Děni na domácí politické scéně roku 1622 zcela paralyzovalo osmanské přeshraniční aktivity. Sultán Osman II., pro svůj nízký věk zvaný „Mladík“, se pokusil udělat to, čeho se mnozí před ním obávali – reformovat armádu. Není zcela jisté, zda jeho plánovaná cesta do Mekky byla doopravdy pouhým aktem zbožného muže či zástěrkou pro naverbování nové armády v asijských a afrických provinciích. Jisté však je, že janičáři uvěřili té druhé verzi a v obavách o se o své postavení, mladého sultána zajali a následně zavraždili (Ágoston a Masters, 2009, s. 403). Po tříměsíčním panování choromyslného Mustafy I. se na osmanském trůnu usadil Murad IV., který „*Je považován za posledního bojovného panovníka z osmanské dynastie.*“ (Hitzel, 2005, s. 260). Svou krutou vládou, rozhodnými kroky a asistencí nadaného velkovezíra Kemankeşe Kara Mustafy Paši dokázal, alespoň na chvíli, obnovit autoritu centrální vlády, uzdravit ekonomiku, a hlavně uštvit tvrdé rány Peršanům, kteří v té době byli pro Osmany hlavním nepřítelem, a tedy i stěžejním zahraničním zájmem. Posledním chalífou, který vládl v období třicetileté války se stal Ibrahim, jenž se zpočátku poměrně zdatně vypořádával s vnitropolitickými hrozbami, postupem času se však ocitl uprostřed mocenského zápasu mezi „dvorskými frakcemi“ vedenými jeho matkou Kösem Sultan a stále vládnoucím Kemankeşe Kara Mustafou. Ibrahim, oklamán svou matkou a spiritualistickými rituály jejího přívržence Cinci Hoca, nechal velkovezíra roku 1644 uškrtnout hedvábnou stuhou – forma nejvyššího trestu

typicky uplatňovaná pro vysoce postavené státní hodnostáře – netušil však, že se právě zbavil svého nejschopnějšího služebníka, a že mocenské souboje budou pokračovat s ještě větší intenzitou.

Celá Evropa, obzvláště pak Habsburská monarchie, se mohla radovat z přízně osudu, které se jí dopřalo. Perská hrozba společně s vnitropolitickými problémy „vyšachovaly“ Osmanskou říši z třicetileté války, pokud by se tak nestalo, můžeme jen hádat, jaké dopady by pro Svatou říši měla nutnost vést válku na dvou frontách; určitě by ale nebyly přívětivé. Samozřejmě nelze říct, že by Osmané zcela ukončili svou angažovanost v Evropě. Podpora protihabsburských povstání vedených Gabrielem Bethlenem je toho jasným důkazem, a ačkoliv se nejednalo o zanedbatelnou podporu – budínský beylerbey Murtaza Paša nasadil v roce 1626 do bojů patnáct tisíc mužů –, šlo veskrze o krátké epizody bez dalekosáhlých ambicí a narušení míru Murtaza Pašou bylo rok na to napraveno dohodou o příměří uzavřenou ve městě Szóny.

4.5 KRÉTSKÁ VÁLKA

Roku 1644 proběhl na vlnách Středozemního moře incident s dalekosáhlými následky. Osmanskou galeonu transportující nedávno jmenovaného kadi Káby společně s dalšími státními činiteli napadli maltézští korzáři, kteří krátce nato přistáli i s kořistí na Benátkami ovládaném ostrově Kréta. Evropští diplomaté v Istanbulu se ihned dali do práce. Benátský bailo i francouzský vyslanec De la Haye se pokoušeli sultánův hněv namířit směrem k Habsburkům. Argumentace vyslance Nejjasnější republiky benátské se stavěla na faktu, že maltézští rytíři nejsou nikterak zodpovědní jeho vládě, a že je zcela nesmyslné trestat za jejich činy nevinného.²¹ Hrabě Černín, rakouský diplomat, ovšem mohl slavit, poněvadž sultán byl rozhodnut na benátskou Candii zaútočit (Cevrioglu, 2018, s. 223).²²

Nově jmenovaný kapudan paša Silahdar Yusuf vyplul se svou flotilou ke břehům největšího řeckého ostrova roku 1645 a zanedlouho dosáhl mnohých vítězství, která mu zajistila kontrolu téměř nad celou Krétou. Hlavní město Candii - „...pevnost speciálně navrženou tak, aby odolala zvyšující se palebné síle válek 17. století.“ -, nebyli Turci s to dobýt po dalších čtyřiaadvacet let (Ágoston a Masters, 2009, s. 157). Není však nutno předbíhat. Válka se vyvíjela

²¹ Nejjasnější republika benátská, italsky *Serenissima Repubblica di Venezia*; oficiální název benátského městského státu existujícího mezi lety 697 až 1797 n. l.

²² Candia; dobové označení pro ostrov Kréta, dle tehdejšího hlavního města „Candia“, dnešní Heraklion.

na dvou základních principech; Osmané potřebovali zabezpečit zásobování svých okupačních sil, které obléhaly krétskou pevnost. Na druhé straně Benátčané se za každou cenu snažili toto zásobování narušit, a to prostřednictvím námořní blokády Dardanelského průlivu. *La Serenissima* uštěďrovala turecké flotile tvrdé rány, v tomto „souboji Davida s Goliášem“ se však začal u Benátek projevovat nedostatek materiálních i lidských zdrojů.

Komplikace se nevyhnuly ani Osmanům. Původní plán počítal s „rychlým“ vítězstvím v řádu několika let, místo toho se jim dostalo čtvrt století trvajících konfliktů. Válečné náklady, spolu s benátskou námořní blokádou opět rozdmýchaly inflační spirálu a další ekonomické nesnáze, které přispěly k rapidnímu poklesu popularity Ibrahima I. Ten byl janičáři roku 1648 sesazen, zahuben a nahrazen sedmiletým Mehmedem IV. Během příštích osmi let plných chaosu se v čele Divanu vystřídal třináct velkovezírů, až ten čtrnáctý dokázal Osmanské říši navrátit lesk a slávu. Byl jím Köprülü Mehmed Pasha, v té době osmdesátiletý, zkušenostmi ověřený státník ve výslužbě, jenž si byl plně vědom naléhavosti oněch časů a zavedl brutální opatření. Britský historik Turnbull (2003, s. 106) udává, že Köprülüovo obnovení pořádku si vyžádalo celkem na padesát tisíc degradovaných a popravených zástupců státní správy včetně některých vysokých hodnostářů. To, co Mehmeda Köprülü odlišovalo od jiných schopných velkovezírů, bylo zajištění nástupnictví na tuto funkci pro jeho potomky.

Mezitím probíhaly diplomatické snahy Benátčanů pokoušejících se obstarat pomoc od Svaté říše, Španělska, Polska, Moskvy, dokonce i od chorvatského bána a černomořských kozáků, ovšem neúspěšně.²³ Z těchto důvodů byl v červnu 1652 do Istanbulu vyslán *ad hoc* Giovanni Cappello, který měl s novým sultánem Mehmedem IV. – nebo spíše s jeho regenty; Mehmedovi bylo v té době pouhých deset let – vyjednat podmínky o uzavření příměří. Jednání bylo bezvýsledné; definitivní „slepé uličky“ dosáhlo v roce 1657, když velkovezír Mehmed Köprülü reagoval na Benátkami požadované úplné stažení osmanského vojska z Candie těmito slovy: „*Kdyby [Benátská – pozn. autora] republika chtěla v Krétském království koupit za všechno zlato světa jediný kámen nebo třeba i slepého psa, tak by ho Velký pán [sultán – pozn. autora] nikdy nedal; raději by přišel o [svou, tedy Osmanskou – pozn. autora] říši!*“ (Valiero In: Mugnai, 2018, s. 85). Pro Benátčany se tím pádem vidina udržení si vlády nad Krétou stávala více a více vzdálenou.

²³ Bán; královský místodržící v Chorvatsku.

V druhé polovině šedesátých let už byl heroický odpor obránců Candie celoevropským tématem, které se dotýkalo všech vrstev společnosti, ba i Ludvík XIV., většinou spíše „Turkův“ přítel, byl benátským vzdorem natolik oslněn, že vyslal na pomoc nemalou námořní flotilu. Už bylo ale pozdě na zvrácení nepříznivých okolností a roku 1669 vítězně vstupují do krétského hlavního města osmanské jednotky.

4.6 KONEC DLOUHOTRVAJÍCÍHO PŘÍMĚŘÍ

Císař Leopold I. se stůj co stůj snažil válce s Turky předejít, dle Mikulce (1997, s. 75) se tato snaha dá jednoduše vysvětlit císařovou obavou z největšího Habsburského soupeře té doby – Francie, jejíž dominance byla zcela očividná. Ludvík XIV. mohl do války povolát dvě stovky tisíc mužů, kdežto Leopoldova říšská armáda čítala pouhé tři desítky tisíc jedinců. Na začátku šedesátých let byla však střední Evropa, poprvé za pětapadesát let, přímo ohrožena osmanským expanzionismem. Nově dosazený sedmihradský kníže Michael Apafi, který nahradil Habsburkům nakloněného Jánose Kemény, byl spíše loutkou Porty a pouhým správcem území nežli vládcem. Tím se Transylvánie z vazalského státu přeměnila na přímo podřízenou provincii Osmanů. Zde však ambice nového velkovezíra Fazila Ahmeda, syna Mehmeda Köprülü ani zdaleka nekončily. Roku 1663 vyhlásil habsburskému císaři válku a postavil se do čela vojska, aby vytáhl vstříc Horním Uhrám, kde ležela jedna z nejmodernějších pevností té doby – Újvár neboli Nové Zámky, která sloužila jako hlavní obrana proti tureckému postupu na Vídeň.

Tou dobou už probíhala intenzivní jednání napříč evropskými dvory, iniciovaná Leopoldem, pro kterého byla zahraniční pomoc stěžejní. Značné pomoci, jak finanční, tak diplomatické se mu dostalo od papeže Alexandra VII., který se za císaře všude přimlouval. Italské státy spolu se Španělskem reagovaly pozitivně, nicméně stále přetrvávala starost týkající se postoje Francie a Rýnského spolku, na který měla Ludvíkova diplomacie značný vliv. Část říšských knížat, sdružených ve zmíněném Rýnském spolku, se totiž obávala, že přílišná podpora Habsburků umožní této dynastii vybudovat silnou armádu, kterou bude moci posléze používat pro prosazování svých celoevropských zájmů. Ve finále byla však pomoc poskytnuta, ale spojená armáda Francie a jejích říšských spojenců nepodléhala císařově velení; operovala samostatně.

Ovšem vyvstává otázka, co vedlo Francii k zahájení konfliktu s Osmanskou říší, když za sebou tyto dva státy měly tři sta let naplněných kladnými vztahy i občasnou bojovou kooperací? Popis příčin je možné nalézt v McCluskeyho (2016, s.339-342) práci. Ochlazování vztahů lze pozorovat od roku 1658, kdy byl v Istanbulu uvězněn francouzský vyslanec De la Haye, který měl údajně provádět špionážní činnost ve prospěch Benátčanů. Dalším problémem se stalo

údajné nerespektování osoby Ludvíka XIV, který si při komunikaci se sultánem přál být oficiálně označován jako *empereur*, ne *roi*.²⁴ Fakt, že císařové Svaté říše takto titulováni byli, musel Ludvíka při nejmenším urážet. Vedle osobní zášti panovníka se neúnosnými staly Osmanské zásahy do plynulosti obchodu, což se dělo na základě rekvírování francouzských lodí, které byly využívány k převozu zásob na Krétu.

V polovině září 1663 padla pevnost Nové Zámky a Turkům se otevřela cesta do jihozápadního Slovenska, Dolních Rakous i na jižní Moravu, cílem Ahmeda Köprülü se však stala Vídeň, ale blížící se zima válečné tažení v tomto roce ukončila. V létě 1664 už byla mnohonárodnostní křesťanská armáda pod velením geniálního taktika Raimunda Montecuccolih, veterána třicetileté války, připravena. K rozhodujícímu střetu mělo dojít na řece Rába poblíž městečka Svatý Gotthard. Tragickou nedbalost osmanských velitelů i samotný průběh bitvy přibližuje turecký vzdělanec a cestovatel Evliya Çelebi (Dankoff a Kim, 2011, s. 382-392), který zde byl onoho osudného dne osobně přítomen. Část pěchoty, přibližně pět až deset tisíc janičářů, přešla na druhý břeh po provizorním mostu zhotoveném z kmenů okolních stromů, několik tisíc jezdců brodících se vodou je následovalo, nevzali s sebou však žádná děla. Tato izolovaná část armády se ještě dále oslabil, když se skupiny jezdců rozjely do přilehlých vesnic loupit a plinit. Náhlý příchod křesťanského vojska Osmany zcela zaskočil, nečekali, že se Evropané dokáží spojit a postavit armádu o síle nějakých padesáti tisíců mužů. Část velkovezírova vojska byla úplně zdecimována a se zbytkem se musel Fazil Ahmed stáhnout.

Velkovezír se překvapivě nemusel obávat dalšího nepříznivého vývoje. Žádné pokračování totiž nebylo. Opatrnost a nevíra ve vítězství politických špiček císařského dvora včetně císaře samotného vedla už před klíčovým střetem u Sv. Gottharda k vyslání emisarů do velkovezírova hlavního stanu. Leopoldův záměr uzavřít příměří nezměnilo ani neočekávané leč slavné vítězství a navzdory mnohým protestům byl deset dní po bitvě – dle Taraby osm dní (2021, s. 12) - uzavřen pro Habsburky nepříznivý vašvárský mír, jenž ponechal Osmanům kontrolu nad Novými Zámky i dalšími pevnostmi, v sultánově sféře vlivu zůstalo také Sedmihradsko, Leopolda I. smlouva dále zavazovala platit pádišáhovi roční tribut. „*Na druhé straně však monarchie dosáhla příslibu dvacetiletého klidu zbraní a nezanedbatelných obchodních kontaktů na území Osmanské říše.*“ (Mikulec, 1997, s. 79).

²⁴ Empereur; francouzsky „císař“. Roi; francouzsky „král“.

4.7 VÝBOJE NA SEVERU

Dohoda z Vašváru přinesla Fazilu Ahmedovi značnou satisfakci. Hořká příchuť porážky u Sv. Gottharda byla prozatím zapomenuta a velkovezír byl v Istanbulu oslavován jako skvělý válečník. Další dramatické události na sebe však nenechaly dlouho čekat. Hejtman záporožských kozáků Petro Dorošenko se postavil proti polsko-ruskému rozdělení ukrajinského území, nedostatek sil jej však přiměl obrátit se na osmanského sultána a přísahat mu roku 1669 věrnost. Fazil Ahmed se po boku samotného Mehmeda IV. vypravil do bojů proti Polákům, v té době vedených králem Michałem Korybutem Wiśniowieckim. Polský vladař se ukázal býti neschopným taktikem a Turci brzy dobyli významnou pevnost Kamanice, čímž Poláky donutili k uzavření mírové dohody v Bučači a stali se pány částí pravobřežní Ukrajiny.

Fazil Ahmed však nemohl předvídat, že se na scéně objeví nový, talentovaný vůdce polského národa. Ve Varšavě, na sjezdu Sejmu – vrcholné politické instituce shromažďující polské elity – v lednu 1673 pronesl Jan Sobieský, v té době s hodností velkého hejtmana, plamennou řeč, která uchvátila všechny přítomné a vyburcovala je k boji proti Turkům. *„Řekové by jej považovali za boha Apollóna hlásali jedni; druzí zas tvrdili, že se v jeho osobě oživil válečnický talent Alexandra Velikého...“* (Varvounis, 2012, s. 122).

Obnovená polská armáda se střetla s Turky v rozhodující bitvě u Chotynu a za velkých ztrát dosáhla vítězství, které Sobieskému přineslo slávu a prestiž, tolik potřebné ke zisku polské koruny. V Paříži musel být „Král Slunce“ ze zprávy o Sobieského korunovaci nadšený, nový polský král mu byl totiž velice nakloněn. Další vývoj války nepřinesl ani jedné straně jasnou převahu, ale před tím, než mohlo dojít k finálnímu rozuzlení, uzavřel Sobieský roku 1676 na naléhání francouzského krále v Žurnavě pro Polsko nevýhodný mír (Taraba, 2021, s. 20); Osmané sice ztratili území na Ukrajině, ale ponechali si Podolí a Sobieský nemohl dále rozšiřovat své hranice směrem na jih. Ludvíkovi šlo o to, aby se Osmanská říše mohla soustředit místo na Poláky na Habsburky. Žurnavský mír byl zároveň posledním státnickým počinem Fazila Ahmeda, který téhož roku nečekaně zemřel – pro ty, kteří věděli o jeho neřízeném holdování alkoholu, to tak překvapivé nejspíš nebylo. Jeho nástupce byl ihned jasný, stal se jím Kara Mustafa, mladší bratr zesnulého velkovezíra, který byl podle některých zdrojů rodinou Köprülü adoptován.

V souvislosti s angažovaností turecké armády na území Ukrajiny došlo roku 1676 k vypuknutí prvního rusko-osmanského konfliktu. Po prvotních úspěších se Turci dostali do potíží a v roce

1681 uzavřeli v krymském Bachčisaraji dohodu, na jejímž základě se Ukrajina rozdělila mezi tyto dvě mocnosti, přičemž z části se vytvořila nárazníková, demilitarizovaná zóna.

4.8 SOUBOJ O BUDOUCNOST EVROPY

Wheatcroft (2010, s. 34, 118-119) charakterizuje Karu Mustafu Pašu jako vůdce, který postrádal nevšední státnický talent, jenž byl vlastní jeho otci i bratrovi, neuměl tak dobře vyhodnocovat situaci a podrobně plánovat svou agendu, k tomu v nebezpečné míře podceňoval své protivníky; džaurové pro něho nebyli lidmi, viděl je jako špinavou zvěř, nepřipouštěl si možnost, že by jej mohli porazit, naproti tomu lze obdivovat jeho odvahu a nezlomnost ducha, které nejednou projevil. Právě jeho osoba je klíčovým faktorem podílejícím se na zahájení „velké turecké války“ trvající mezi lety 1683 až 1699. „*Ne nadarmo si Kara Mustafa pořídil sbírku map zemí střední Evropy, v nichž ho prý hodně přitahovaly bohaté Čechy a Bavorsko*“ líčí ve svém díle Taraba (2021, s. 10). Prohra s císařskými vojsky u Svatého Gottharda a nepřesvědčivé výsledky vojenských výprav na Ukrajině kazily jinak skvělou pověst jeho rodiny, a to chtěl stůj, co stůj napravit.

4.8.1 ZAČÁTEK VÁLKY

Kara Mustafa velmi bedlivě sledoval aktivity Ludvíka XIV., který od roku 1679 opět vyostřoval vztahy s Habsburky, když se snažil rozšiřovat své panství na úkor Svaté říše – politika tzv. reunii. Rok předtím započalo v Uhrách další protihabsburské povstání, tentokrát v režii „slovenského krále“, Imricha Tökölyho, a jeho „kuruců“. To vše Osmanům vyhovovalo; Kara Mustafa byl s Ludvíkem v kontaktu a Tökölymu nabízel výměnou za spojení uherskou korunu, dokonce prý i možnost vládnout z Vídně. A Tököly posléze roku 1682 skutečně sultánovi přísahal věrnost.

Fakt, že se blížil konec dvacetiletého příměří z roku 1664 ve Vídni umocňoval signály o osmanských přípravách na válku. Posoudit, případně uklidnit situaci měl císařský vyslanec Albert Caprara, vyslaný do Istanbulu v únoru 1682. Osmané kladli troufalé požadavky. „*Začali tím, že vyzvali Habsburky, aby zbourali opevnění v Leopoldstadtu a požadovali navýšení poplatků vybíraných v pohraničních oblastech.*“ (Varvounis, 2012, s. 180). Tato ultimáta byla záměrně nesplnitelná; na diplomatické řešení bylo již pozdě, velkovezír trval na válce.

Významný diplomatický souboj se odehrával rovněž na polském královském dvoře, kde i navzdory utlumeným sympatiím Jana Sobieského vůči Ludvíkovi, stále fungovala „profrancouzská klika“, která se snažila zhatit polské zapojení do války proti Turkům. Rakouskému vyslanci Karlu Valdštejnovi se však podařilo přesvědčit – za pomoci nemalého

množství úplatků – většinu polské šlechty, které se tak či tak zamlouvala vidina opětovného získání Podolí, aby během Sejmu hlasovala ve prospěch poskytnutí vojenské podpory Habsburkům. A skutečně, na konci března 1683 byla uzavřena smlouva mezi Leopoldem I. a Sobieským.

Shodou okolností se ve stejné době dala na pochod mocná osmanská armáda čítající přibližně dvě stovky tisíc mužů (Rychlík, 2000, s. 155). Leopold I. obdržel od Mehmeda IV. dopis, který obsahoval i tato slova: „...dáváme Tobě, římskému císaři, naše svaté slovo, že jsme připraveni k válce proti Tvé bezvýznamné zemi a že ji povedeme s našimi třinácti králi s milionem třemi sty tisíci bojovníky, pěšími a jízdními. S tímto vojskem, o němž nemáš Ty ani Tvoji [lidé – poznámka autora] představu, zasáhneme bez slitování a smilování Tvou malou zemi kopyty našich koní a vydáme ji všanc železu a ohni.“ (Taraba, 2021, s. 33). Válka tímto oficiálně započala.

4.8.2 VÍDEŇ

Sultán Mehmed ukončil své putování v Bělehradě, kde předal hlavní velení nad armádou velkovezírovi. Dle sultánových rozkazů měla být jako první dobytá pevnost Győr, známá též jako Ráb, která ležela na Dunaji a kam vojsko dorazilo začátkem července. Nicméně Kara Mustafa se rozhodl, i přes námitky několika vezírů a bejů týkajících se zajištění zásobovací trasy po Dunaji, táhnout přímo na Vídeň. To vypovídá o velkovezírově ctižádosti a možná až pošetilé sebedůvěře, ale pokud měl k dispozici zprávy o stavu císařské armády, dá se to chápat. Ve Vídni totiž ještě stále probíhaly intenzivní snahy o rozšíření Leopoldovy nedostatečně velké armády. Zdá se totiž, že císař skutečně až do poslední chvíle nevěřil, že by Osmané podnikli takto rozsáhlou výpravu a stále se připravoval na střet s Ludvíkem na západě.

Císařská polní armáda, čítající kolem dvaatřiceti tisíc vojáků, se mezitím přímému střetu vyhýbala, což bylo zcela jistě moudré rozhodnutí. Karel Lotrinský, velitel Leopoldova vojska, který nebyl složitým úkolem velení pověřen pouze pro to, že byl císařův švagr, nýbrž že byl zkušeným vojákem a Montecuccolihovo žákem, musel přihlížet tomu, jak se Osmané nezastavitelně blíží k hlavnímu městu. Tam dorazili 14. července. Tou dobou už byl Leopold i se svou rodinou a v podstatě celým dvorem pryč. Vídeň byla skvěle opevněná, ale uvnitř hradeb zbylo na její obranu „pouze“ něco málo přes jedenáct tisíc osob včetně studentů, myslivců a jiných dobrovolníků, jejichž jedinou šancí na vítězství byl příchod osvoboditelské armády. Kara Mustafa věřil v rychlý průlom, ale ani po dvou měsících dramatického obléhání nebylo město dobyt. Mezi obránci i mezi Turky se šířila úplavice a morálka na obou stranách rychle klesala. Zdlouhavé obléhání však Leopoldovi poskytlo tolik potřebný čas ke zformování

dostatečně velkého vojska, které na konci srpna, kdy se Karel Lotrinský spojil s polskými oddíly Jana Sobieského, tvořilo kolem padesáti tisíc profesionálních vojáků, kteří pocházeli ze všech koutů Evropy.

Kara Mustafa si byl plně vědom blížících se křesťanů, ale nepodnikl žádné preventivní kroky, zcela ignoroval potřebu vyhloubit zákopy a zhotovit valy, které by chránily jeho tábor, dokonce ani neobsadil okolní kopce, které mohly poskytnout příhodnou strategickou pozici, pronesl pouze: „*Nic nepřítel nevydělá tolik, až uvidí, že jsme připraveni k boji v našem táboře a zároveň se stejným zápallem pokračujeme v obléhání.*“ (Taraba, 2021, s. 101).

Při popisu bitvy, která proběhla 12. září před hradbami Vídně, se nabízí užití slova „masakr“. Po počátečních potížích převzali křesťané iniciativu, rozhodujícím se pak stal opožděný příchod polské kavalerie, která zdecimovala i elitní oddíly sipáhů. Vývoj nezvrátila ani osobní přítomnost Kara Mustafy v boji, který byl nakonec stejně jako zbytek jeho armády nucen prchnout. Výsledkem bylo dva až čtyři tisíce padlých křesťanů oproti deseti až dvaceti tisícům mrtvých Osmanů.

Kara Mustafa byl sultánem paradoxně odměněn za záchranu velké části vojska, osudnou se mu stala až bitva u Parkánu a ztráta pevnosti Gran 9. října, kde padlo přes devět tisíc osmanských vojáků a pouze necelá stovka křesťanů. Bitvu Sobieský označil za „*Ještě větší vítězství než pod hradbami Vídně*“ (Tamtéž, 2021, s. 123). Toto fiasko už bylo neodpuštělné, v Bělehradě 26. prosince byl velkovezír odsouzen k smrti a poté, co nervózním katům pomohl s navléknutím hedvábné smyčky, uškrcen.

Uyar a Erickson (2009, s. 98-99) konstatují, že osmanské tažení bylo dobře naplánované; Turci velice zdatně využili napjaté mezinárodní situace, shromáždili dostatečně silnou armádu a podařilo se jim Habsburskou monarchii nemile překvapit, avšak vrchní velitel Kara Mustafa učinil sérii špatných rozhodnutí, která odsoudila celý podnik k neúspěchu. Zajímavostí je, že k záchraně Vídně došlo takřka „za minutu dvanáct“. Kdyby se císařští s Poláky zpozdili, byť jen o několik málo dnů, město by nejspíše padlo.

4.8.3 PROTI VŠEM

Celá Evropa byla svědkem výše popsané pohromy osmanského válečnictví, která odhalila nedostatky sultánových armád a hlavně ukázala, že je Turky možné porazit. Následky na sebe nenechaly dlouho čekat. V lednu 1684 byl v Benátkách zvolen nový, Habsburkům nakloněný benátský dóže Marcantonio Giustiniani a tamní senát, nedbaje mírové smlouvy, byl rozhodnut válčit proti Turkům. V březnu už se pak začala oficiálně formovat *Societas offensivi et defensivi*

belli či také *Lega sacra* – Svatá liga.²⁵ Do této válečné koalice tvořené pod záštitou papeže se přidali Habsburkové, Poláci, Benátčané a později i Rusové. Neblahé zprávy pro Osmany přicházely i z Francie. Ludvík XIV., který sázel na turecké vítězství, se po osvobození Vídně nechal slyšet, že s Leopoldem uzavře příměří. To se samozřejmě Turkům nelíbilo a snažili se udržet svého největšího evropského spojence zainteresovaného do boje proti Habsburkům; marně, protože v polovině srpna 1684 mezi sebou Ludvík a Leopold ztvdili řezenské příměří, které sice potvrdilo nárok Francouzů na oblasti Alsaska a Sárska, ale Leopoldovi poskytlo možnost plně se soustředit na válku na východě.

Nepřívětivé události ovšem nesnížily osmanské sebevědomí, stejně tak ani obavy křesťanské Evropy ze sultánovy moci. Osmanská říše byla stále považovaná za velmoc s obdivuhodným vojenským potenciálem, od čehož se odvíjel hlavní princip Svaté ligy; její strategií bylo zaměstnávat Turky na rozličných frontách – Habsburkové a Poláci v Uhrách, Benátčané v Řecku a v Dalmácii, Rusové v severním Černomoří – a tím osmanskou moc diverzifikovat. Zakládající smlouva Svaté ligy nezavazovala evropské vládcy k jednotnému postupu pod jedním velením, ale zakazovala jim nezávislé uzavření míru či příměří.

Vývoj v roce 1684 se nesl ve znamení tvrdých bojů, ve kterých však ani jedna strana nezískala jasnou převahu. Nový Budínský paša Abdurrahman koncem tohoto roku vypravil do Vídně několik diplomatických misí, ale ty byly neúspěšné. Císař a jeho spojenci už měly plány válečného tažení na příští rok, ale ani ty nepřinesly kýžený zvrat. Postupně, kousek po kousku, však Osmané vytlačováni z Uher byli a ztráceli i pevnosti na Peloponésu a v Moldavsku, do té doby k Turkům poslušná knížectví Valašska a Moldavska začala tajně jednat s Vídní. Velkou ránou se pro Turky stala ztráta Nových Zámků a vyhlazení celé její posádky v srpnu 1685. Velitel osmanských vojsk v oblasti, Šejtan-Melek, byl natolik zoufalý, že zajal svého spojence, „slovenského krále“ Tökölyho a upřímně zvažoval zaslání jeho hlavy na Vídeňský dvůr se vzkazem, že za válku je zodpovědný právě on a jeho „kurucové“ (Taraba, 2021, s. 169). Bylo však vyhodnoceno, že Tököly by stále mohl být k užitku a byl raději dopraven do Konstantinopole jako „čestný host“ – spíše jako vězeň. Zářij roku 1686 přineslo další ostrý zásah v podobě dobytí Budy – hlavního města Uherského království. Tlak na Osmany vedený ze všech stran se stupňoval.

²⁵ Societas offensivi et defensivi belli; z latiny přeloženo jako „Společenství války útočné a obranné“.

To vše mělo pochopitelně dopady na politicko-společenskou situaci uvnitř říše. Válka se pro Turky stávala z finančního i materiálního hlediska neudržitelná. Reformy měly opět neblahé výsledky, měna devalvovala a nespokojenost všech společenských vrstev rostla. Když pak v srpnu 1687 Turci utrpěli další tvrdou porážku, tentokrát nedaleko Moháče – symbolický význam tohoto místa je nediskutovatelný, protože právě zde roku 1526 započala slavná turecká epocha, během které byla podmaněna velká část Uher –, čímž fakticky ztratili všechny své uherské državy, stálo to sultána Mehmeda IV., který vládl dlouhých 39 let, trůn. Vymanit se z vnitropolitické krize zabralo několik měsíců, nový sultán Sulejman II. kupodivu situaci dokázal stabilizovat, ale i tak došlo roku 1688 k další zdrcující prohře. Bělehrad padl během čtyři a dvaceti dnů. Kerr a Germani (2018, s. 6) dodávají, že křesťané vnímali svá mnohá vítězství jako znamení od Boha a zdálo se, že Osmané už nikdy nebudou schopni jejich postup zastavit.

Od popravy Kara Mustafy Paši v roce 1683 plnilo funkci velkovezíra do roku 1689 celkem pět mužů, z nichž ani jeden nebyl schopen zvrátit nepříznivý vývoj. Pravděpodobně by to nedokázal ani ten šestý, Fazıl Mustafa Köprülü, jehož štěstí spočívalo v mocenských ambicích Ludvíka XIV., který porušil řezenský pakt a zahájil invazi do německy mluvících zemí – tento konflikt vstoupil do dějin jako „devítiletá válka“. Ludvíkovi se totiž nelíbila představa vítězné a posílené Svaté říše. Habsburkové se tedy obrátili směrem na západ, ale zvažovaný rakousko-turecký mír nakonec zavrhli; byli odhodlaní válčit na dvou frontách. Na severu mezitím podnikal car Petr I. válečné výpravy na Krym, ale bez přívětivého výsledku.

Reorganizovaná Osmanská říše pak roku 1690 podnikla úspěšné tažení, při kterém Turci znovuzískali Bělehrad. Osmané na chvíli uvěřili, že tragická osmdesátá léta budou zapomenuta, ale jejich radost netrvala dlouho, protože v srpnu příštího roku – to už byl u moci nový sultán Ahmed II. – byla turecká armáda rozdrvena v bitvě u Szlankamen. Skřivan (1999, s. 47) zdůrazňuje, že pod velením Ludvíka Bádenského bojovalo nějakých čtyři a třicet tisíc mužů proti dvojnásobné turecké přesile. Po střetu zůstaly na bitevním poli ležet dvě desítky tisíců padlých osmanských vojáků včetně velkovezíra Fazıla Mustafy. Vzhledem k válce s Francií však Habsburkové nemohli nasadit rozhodující vojenskou sílu, která by Turky zcela vytlačila z Evropy, i přesto během následujících let Osmané ve válce dále prohrávali a kvůli Svaté lize byli i v diplomatické izolaci; i když Holanďané nabízeli zprostředkování jednání, žádný ze států s nimi uzavřít příměří nehodlal.

Určitou vzpruhu Osmanské říši přinesl nový sultán, Mustafa II., vládnoucí od února 1695. Směřování jeho politiky bylo jasně dáno, když na samém začátku své vlády pronesl: „*Jsem*

rozhodnut s boží pomocí pomstít se všem nevěřícím.“ (Taraba, 2021, s. 310). A nebyla to prázdná slova. Ve stejném roce, kdy nastoupil na trůn, se podařilo z ostrova Chios vyhnat Benátčany, ale hlavně, Mustafa se osobně postavil do čela armády a krátce na to už získal slávu výhrou nad císařským vojskem v Transylvánii. Situaci zlepšoval i doma, když moudře jmenoval novým velkovezírem Elmase Mehmeda, zvaného díky svým efektivním měnovým reformám „Drahokam“. Nicméně tažení v následujícím roce nebylo nějak zvlášť úspěšné, naopak, Rusům se v létě podařilo získat strategickou pevnost Azov ležící na řece Don poblíž Azovského moře.

Po devíti letech válčení o falcké dědictví mezi Francií a Velkou koalicí se začalo v květnu 1697 v Rijswijku jednat o míru.²⁶ To umožnilo pověřit velením císařské armády v Uhrách a na Balkáně abnormálně nadaného Evžena Savojského, kterému bázlivý císař radil, aby jednal nanejvýš opatrně a vyčkal s rozhodujícím úderem do chvíle, kdy si bude vítězstvím jist (Wheatcroft, 2010, s. 193). Mustafa II. tou dobou vedl své osmdesáti tisícové vojsko směrem k sídlu Zenta ležícím na Tise, aby zde nechal postavit most a tuto řeku překročil. Evžen ignoroval Leopoldovu radu a vše vsadil „na jednu kartu“. Věděl, že Mustafaova armáda byla rozdělena – část stále vázla na východním břehu Tisy, podobně jako v případě slavné bitvy u Sv. Gottharda -, proto neváhal a celou svou silou na Osmany udeřil. Wheatcroft při hodnocení bitvy udává, že „s příchodem světla bojiště připomínalo márnici“, a že „řeku...ucpaly mrtvoly Turků...“ (2010, s. 195). Z této katastrofy, při které bylo ztraceno na pět a dvacet tisíc „pravověrných“ včetně velkovezíra Elmase Mehmeda se Osmané těžce vzpamatovávali.

4.9 KONEC JEDNÉ ÉRY

Nový velkovezír, Amcazade Köprülü Hüseyin, odhodlaný s „nevěřícími“ nevyjednávat a vytáhnout znovu do války chtěl „bojovat se vzdušnými mlýny“; převaha Svaté ligy byla markantní, zvláště když byl v září 1697 s Francií definitivně uzavřen mír a nejlepší císařské oddíly bylo možné přesunout na východ. Šance na navázání dialogu se naskytla už počátkem roku 1698 skrze anglické a nizozemské vyslance v Istanbulu – Williama Pageta a Jacoba Colyera. Za místo jednání byly zvoleny Sremské Karlovice, též Karlowitz v dnešním Srbsku. Jednání začalo 2. listopadu a Taraba (2021, s. 360-362) přímo jmenuje jeho účastníky.

²⁶ Velká koalice, též Augšpurská liga; protifrancouzská koalice zahrnující Habsburskou monarchii, Švédsko, Španělsko, Portugalsko, Bavorsko, Braniborsko, Spojené provincie nizozemské, Anglii a k tomu i další říšská knížectví.

Osmanskou říši zastupoval člen Divanu s funkcí reis ül-küttab Rami Mehmed a velký dragoman Mavrocordato. Leopold pověřil jednáním prezidenta říšské dvorské rady Wolfganga Öttingen-Wallersteina, tajného radu Leopolda Schlicka a plukovníka Aloise Ferdinanda Marsigli. Za Polsko byl přítomen hrabě Stanislaus Malachowski a za Rusko dvorský rada Prokopij Bogdanovič Voznicin. Benátská republika vyslala Carla Ruzziniho a Giovanniho Battistu Nicolosiho. Samozřejmě nechyběli ani výše zmiňovaní mediátoři Anglie a Nizozemí.

V rámci karlovického míru vznikly čtyři dohody. Jako první došli ke konsenzu s Osmany Habsburští delegáti. Leopoldovi připadlo celé Uhersko, Sedmihradsko a velké části Slavonie výměnou za příslib demolice pevností v těchto nově nabytých oblastech. Ve prospěch Poláků se Osmané zřekli Podolí a území na Ukrajině, s tím, že si ponechají kontrolu nad Moldavskem. Rusové požadovali volný přístup do Černého moře, náboženskou svobodu pravoslavných Slovanů a udržení Azova. To byli Osmané ochotni akceptovat v případě, kdy budou zbořeny pevnosti u Dněpru. Nejkomplikovaněji se jevílo jednání s Benátkami, nicméně i zde došlo k dohodě, která Republice svatého Marka zajistila vládu nad Peloponésem a jistými pevnostmi na dalmatském pobřeží. K podpisu došlo 26. ledna 1699 a mír začal platit 1. února. Velká turecká válka, která trvala dlouhých šestnáct let tím skončila.

Karlovický mír připravil Osmanskou říši o pětinu její rozlohy, znamenal konec expanzivní éry a strachu Střední Evropy z bezprostřední turecké hrozby, ale revolučnost smlouvy tkvěla i v něčem jiném. Poprvé v historii Osmané uznali svou porážku, nechali si diktovat a přistoupily na podmínky pro ně nevýhodné. To se podle koránu nikdy nemělo stát.

Obrázek 4: Mírová jednání ve Sremských Karlovcích

Zdroj: Wikimedia Commons, online, cit. 2023-01-10

4.10 PŘÍČINY NEZDARU

Jak je možné, že mocná Osmanská říše, která do 17. století vstupovala jako obávaný postrach Evropy se na konci stejného století musela podřizovat požadavkům křesťanských vládců? Roli hrálo velké množství faktorů napříč různými oblastmi.

Na poli válečnictví a technologií dle Wheatcrofta (2010, s. 22) hrálo roli rozšíření knihtisku v Evropě. To umožnilo rychle šířit všemožné sborníky a poučky o válečném umění a rychleji než kdykoliv předtím trénovat muže k boji. K tomu je třeba přičíst fakt, že naučit střílet rekruta mušketou zabralo několik týdnů, kdežto vycvičit janičáře ke střelbě lukem trvalo roky a nedostatečná zbrojní výroba Osmanské říše jinou možnost nepřipouštěla. Taraba (2021, s. 65) k tomu přidává i pojednání o osmanské válečné strategii. Ta se v podstatě od 14. století nezměnila; velitel zavelel k útoku a to bylo to poslední, co udělal. V bitvě už pak neměli Osmané nad vojáky kontrolu. Oproti tomu Evropané se během třicetileté války naučili své bojové formace korigovat a reagovat v reálném čase na vývoj na bitevním poli. To bylo v důsledku ještě důležitější než válečné technologie. To se mísí i s osmanskou konzervativní mentalitou, jejíž projevy jsou v této práci popsány v souvislosti s krizemi hospodářství. Ve

válce byl konzervatismus a odpor proti inovacím také velkou překážkou; osmanští velitelé se zkrátka odmítali přizpůsobit, a když už se o reformy pokusili, postavili se proti nim vojáci.

Další oblastí, která se podílela na míře osmanské moci byla evropská necentralizovanost potažmo centralizovanost. Osmané poráželi jednotlivé křesťanské země vcelku pravidelně, ale v okamžicích, kdy se Evropané dokázali spojit, uštedřili Turkům ve většině případů porážku. Jednotná Evropa byla noční můrou Osmanské říše a potupný karlovičký mír byl výsledkem právě takové soudružnosti.

Rose (2014, s. 18-19) upozorňuje na další problém, který představovaly environmentální katastrofy; například historické sucho na konci 16. století či následná „malá doba ledová“ ve dvacátých letech století 17. Ve spojení s nepřizpůsobivým charakterem osmanských elit tyto události decimovaly tamní populaci.

Nelze tedy určit jednoho jediného „viníka“ osmanského nezdaru na konci 17. století; problematika je polykauzálního charakteru.

ZÁVĚR

Velmocenský status Osmanské říše, kterým se v 17. století – či alespoň v prvních třech čtvrtinách této epochy – mohla sultánova říše pyšnit, spolu s charakteristickou státovědou, vyvěraly z kulturních, společenských a politických specifik, jež byla popsána v první kapitole. Pilotní význam v Osmanské říši náležel islámskému náboženství, které se promítalo do všech úrovní společenského života a týkalo se všech vrstev obyvatelstva, sultána nevyjímaje. Je ovšem zajímavé sledovat momenty, kdy se osmanští vládcí s ryzí pragmatičností islámským kodexem nezaobírali a účelově volili praktické postupy, které se právě v danou chvíli nabízely. Příkladem takového jednání jsou obchodní dohody či vojenská spolupráce s nemuslimskými státy. Úplnou raritou lze spatřovat ve verbovacím systému devširme, jehož prostřednictvím Osmané získávali osoby vykonávající službu státu, ať už úřednickou či vojenskou. Nadaní chlapci, většinou z balkánských provincií, byli odváděni do Anatólie a intenzivně vzděláváni nebo trénováni s ohledem na jejich budoucí profesi. Pomyslným „mečem a štítem“ Osmanské říše byla její armáda, která byla od dob antického Říma první profesionální vojenskou silou na evropském kontinentu. Osmané byli takřka neustále ve válečném stavu, což z jejich vojska činilo základní pilíř, na kterém stavěli svou existenci.

O postoji křesťanských států k Osmanské říši pojednává druhá část práce. Ten byl většinou nepřátelský. Osmané totiž představovali zcela jiný druh civilizace a islám přímo ohrožoval křesťanské principy, jejichž hájení bylo pro raně novověké Evropany zásadní. Vedle náboženského podkresu je samozřejmě možné nalézt i mocenské, materiální a teritoriální zájmy, které často hrály při nejmenším stejně důležitou roli. Největším evropským rivalem se pro Osmany stala Habsburská monarchie. Skutečnost, že určité státy – například Francie, Anglie či Spojené provincie nizozemské – se kooperativním stykům nebránily, ukazuje, že mezikulturní přátelství bylo možné. Vypadá to však, že je to přímo podmíněno geografickou polohou daných států, protože země, které s Osmany sousedily nebo ležely v dosažitelné vzdálenosti, byly bez výjimky dříve či později vystaveny turecké invazi.

Osmanskou říši 17. století lze obecně definovat jako multikulturní, silně centralizovanou, absolutistickou zemi, jež disponuje pevně danou vnitropolitickou hierarchií. Sultánova totální autorita byla v teorii neochvějnou, v praxi už tolik ne. V dobách krizí se poddaní, zejména zástupci vojenských vrstev nebáli panovníkovi vzepřít a v případě, kdy vládl nekompetentní sultán, se faktické moci mohl chopit vysoce postavený hodnostář, zpravidla velkovezír. Ani centralizovanost moci nebyla neotřesitelná, což dokazují autonomistické tendence provinčních

guvernérů. Většinou však sultán a říšská rada dokázala spravovat a zajišťovat chod celé říše, k čemuž dopomáhalo detailní administrativní členění a propracovaný byrokratický i berní systém. Hospodářství bylo z valné většiny závislé na agrárním sektoru. Velký přínos do státní pokladny představovaly, vedle pečlivě vybíraných daní od poddaných, cla a další obchodní poplatky, což bylo dáno výhodnou zeměpisnou pozicí na křižovatkách obchodních cest. Nicméně během 17. století docházelo v důsledku rozvíjení atlantického obchodu k úpadku komerčního významu východního Středomoří.

Analýza konkrétních kroků Osmanské říše v mezinárodní politice se týká všech významnějších událostí 17. století souvisejících s utvářením turecko-evropských vztahů. Převážná většina diplomatické praxe se nesla v duchu tvrdé síly v podobě válečných střetů, které byly v největší míře vedeny proti Habsburky ovládané Svaté říši římské. Osmané první polovině století vojensky dominovali, ale technologické a taktické inovace Evropanů, společně s vnitropolitickými a hospodářskými krizemi se začaly projevovat postupným úpadkem turecké válečné mašinerie. Na konci století se tak „největší nepřítel křesťanstva“ transformoval do typu soupeře, kterého sice není radno podceňovat, ale který už nepředstavuje globální evropskou hrozbu, a hlavně není nepřemožitelný. Silná autorita osmanských velitelů nepřipouštěla samostatné rozhodování nižších důstojníků, úspěšnost přeshraničních výbojů Osmanů tak byla přímo odkázána na obratné vrchní velení, které měla na starost jedna osoba. Ukázkou problémovosti této praxe je například osmanské tažení v roce 1683 „pod taktovkou“ Kara Mustafy, který učinil několik špatných rozhodnutí a odsoudil armádu k prohře. Vedle válek však stálo i množství obchodních dohod a vzájemného kulturního obohacování.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

DRŠKA, V. 1995. *Kapitoly z dějin evropské politiky do roku 1648* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. ISBN 80-85241-87-0.

HITZEL, F. 2005. *Osmanská říše 15.-18.století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-567-6.

HROCH, M. a kolektiv. 2005. *Encyklopedie dějin novověku 1492–1815*. 1. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-246-5.

HROCHOVÁ, V., DOSTÁLOVÁ, R. Období osmanské nadvlády. In: HRADEČNÝ, P., DOSTÁLOVÁ, R., HROCHOVÁ, R., OLIVA, P., VAVŘÍNEK, V. *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 227-258. ISBN 80-7106-192-1.

CHROBÁK, T. Srbsko pod sultánovou vládou. In: PELIKÁN, J., HAVLÍKOVÁ, L., T., RYCHLÍK, J., TEJCHMAN, M., VOJTĚCHOVSKÝ O. *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2005, s. 121-147. ISBN 80-7106-...-.

KLAUS, K., NEUMANN, K.CH. 2010. *Dějiny Turecka*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-012-8.

KOVÁČ, D. 1998. *Dějiny Slovenska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-267-7.

KROPÁČEK, L. 2015. *Duchovní cesty islámu*. 6. vyd. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-598-0.

KROPÁČEK, L. 2002. *Islám a západ: historická paměť a současná krize* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. Praha: Nakladatelství Vyšehrad. ISBN 80-7021-540-2.

LEWIS, B. 1997. *Dějiny Blízkého východu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-191-3.

- MIKULEC, J. 1997. *Leopold I.: život a vláda barokního Habsburka* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. 1. vyd. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-141-8.
- MUNCK, T. 2002. *Evropa sedmnáctého století 1598-1700* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-508-9.
- MYŠKA, M. 2010. *Problémy a metody hospodářských dějin: metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7368-751-9.
- ROBINSON, F. 1996. *Svět islámu: kulturní atlas* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. Praha: Knižní klub. ISBN 80-7176-356-X.
- RYCHLÍK, J. 2000. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-404-1.
- SKÁLA ze ZHOŘE, P., ed. JANÁČEK, J. 1984. *Historie česká od defenestrace k Bílé hoře*. Praha: Svoboda. ISBN 25-003-84.
- SKŘIVAN, A. 1999. *Evropská politika 1648-1914* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. Praha: Aleš Skřivan ml. ISBN 80-902261-3-2.
- TARABA, L. 2021. *Rozum proti víře: velká turecká válka 1683-1699*. Praha: Nakladatelství Epoque. ISBN 978-80-278-0028-5.
- VESELÝ, Z. 2003. *Přehled dějin mezinárodních vztahů I. (Od starověku do roku 1914)*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha. ISBN 80-86747-00-X.
- VLNAS, V. 2001. *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka* [Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby]. Praha: Paseka. ISBN 80-7035-262-0.
- WHEATCROFT, A. 2010. *Nepřítel před branami: Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*. Praha: Slovart s. r. o. ISBN 978-80-7391-427-1.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

ÁGOSTON, G. MASTERS, B., 2009. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. 1st ed. New York: Facts on File. ISBN-13: 978-0-8160-6259-1.

AHISHALI, R. The Institution of the Imperial Council (Divan-i Hümayun). In: ÇIÇEK, K. *The Great Ottoman-Turkish Civilisation vol. 3: Philosophy, Science and Institutions* [online]. Ankara: Yeni Türkiye, 2000. p. 506-516. ISBN-13 978-9756782170. Available: https://www.academia.edu/35152410/The_Institution_of_The_Imperial_Council_Divan-%C4%B1_H%C3%BCmayun_.pdf

BABINGER, F. “Nāhiye“. In: BEARMAN. P., BIANQUIS, T., BOSWORTH, C.E., van DONZEL, E., HEINRICHS W.P. *Encyclopaedia of Islam, Second Edition* [online]. Leiden: Brill Academic Publishers, 2012. ISBN 9789004161214, 1960-2007. Available: <https://referenceworks.brillonline.com/browse/encyclopaedia-of-islam-2>

BLACK A. 2011. *History of Islamic Political Thought*. 1st ed. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN-13 9780748639878.

BLANKS, R.D., FRASSETTO, M. 1999. *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe: Perception of Other*. New York: St. Martin's Press, ISBN 0-312-21891-5.

BRISKU, A. 2019. Ottoman-Russian Relations. Oxford Research Encyclopedia of Asian History. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/ACREFORE/9780190277727.013.288>

BULUT, M. The Role of the Ottomans and Dutch in the Commercial Integration between the Levant and Atlantic in the Seventeenth Century [online]. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 2002, Vol. 45, No. 2, p. 197-230. Available: <https://www.jstor.org/stable/3632841?origin=JSTOR-pdf>

CEVRIOGLU, H.M. Ottoman Foreign Policy During the Thirty Years War [online]. *Turcica*. 2018, No. 49, p. 195-235. Available: https://www.academia.edu/37492134/Ottoman_Foreign_Policy_during_the_Thirty_Years_War

DANKOFF, R., KIM, S. 2011. *An Ottoman Traveler: Selections from the Book of Travels of Evliya Çelebi*. 1st ed. London: Eland Publishing Limited. ISBN 978-1-78060-025-3.

İNALCIK, H. 2000. *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*. London: A Phoenix Paperback. ISBN 978-1-8421-2442-0.

ISIKSEL G. 2018. *Ottoman Diplomacy*. 1st ed. Istanbul: Istanbul Medeniyet Üniversitesi. Available:

https://www.academia.edu/26189777/Ottoman_Diplomacy

KAFADAR, C. Janissaries and Other Riffraff of Istanbul: Rebels without a Cause? [online]. *International Journal of Turkish Studies*. 2007, Vol. 13, Nos. 1 and 2, p. 113-134. Available:

<https://sites.duke.edu/rethinkingglobalcities/files/2014/09/riffraff.pdf>

KERR, S., GERMANI, I. Ottoman Decline: Military Adaptation in the Ottoman Empire, 1683-1699 [online]. *Journal of Student Research*. 2018, Vol. 7, No. 2, p. 4-13. Available:

<https://www.jsr.org/index.php/path/article/view/503>

KUNERALP S. 1999. *The Ministry of Foreign Affairs under the Ottoman Empire and the Turkish Republic*. 1st ed. Istanbul: Istanbul Sehir University Repository. Available:

https://core.ac.uk/display/38327344?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1

KURTARAN, U. Diplomatic Reflections of Erdel Problem on the Ottoman-Austria Relations During the 17th Century. In: NITU, F., IONITA, C., ÜNVER, M., KOLCAK, Ü., TOPAKTAS, H. *Turkey and Romania: A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*. Istanbul: Babil Basım, 2016, p. 85-106. ISBN 978-605-65863-3-0.

MCCLUSKEY, P. An Ottoman envoy in Paris: Süleyman Ağa's mission to the court of Louis XIV, 1669 [online]. *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*. 2016, Vol. 48, p. 337-355. Available: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/755415>

MUGNAI, B. 2018. *The Cretan War, 1645-1671: The Venetian-Ottoman Struggle in the Mediterranean*. 1st ed. Dorchester: Helion & Company. ISBN 978-1-911628-0-40.

ŞEKER, T., C. Trade and Diplomacy in the Ottoman-Venetian Relations During the 16th Century [online]. Istanbul, 2011. Master's Thesis. Fatih University. Supervisor: Mehmet İpşirli.

Dostupné z: <http://www.levantineheritage.com/pdf/Trade-and-diplomacy-in-the-Ottoman-Venetian-relations-during-the-16th-century.pdf>

THEILIG, S. The Change of Imaging the Ottomans in the Context of the Turkish Wars from the 16th to 18th Century [online]. Cahiers de la Méditerranée. 2011, No. 83, p. 61-68. ISSN 0395-9317. Available: <https://journals.openedition.org/cdlm/6081>

TURNBULL, S. 2003. *The Ottoman Empire 1326-1699*. Oxford: Osprey Publishing. ISBN 978-1-4728-1026-7.

USTAOGU, Z. Treaties in historical studies – the 1607 trade treaty between the Ottoman Empire and Poland. In: BIEDRONSKA-SLOTA, B., KRZYWICKA, K., LAKOMSKA, B., ZAGORSKI, R.B. *Art of the Orient vol. 6*. Torun: Polish Institute of World Art Studies, 2017, p. 138-143. ISSN 2299-811X.

UYAR M., ERICKSON E. 2009. *A Military History of the Ottomans: From Osman to Ataturk*. 1st ed. Santa Barbara: Greenwood Publishing Group. ISBN 978-0-313-05603-1. Available: [https://psi424.cankaya.edu.tr/uploads/files/Uyar%20and%20Erickson%20\(eds.\),%20A%20Military%20Hist%20of%20the%20Ottomans.PDF](https://psi424.cankaya.edu.tr/uploads/files/Uyar%20and%20Erickson%20(eds.),%20A%20Military%20Hist%20of%20the%20Ottomans.PDF)

VARVOUINS, M. 2012. *Jan Sobieski: The King Who Saved Europe*. 1st ed. London: Xlibris. ISBN 978-1-4628-8082-9.

WAWRZYNIAK, K. *Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the 16th Century* [online]. Ankara, 2003. Master's Thesis. Bilkent University. Supervisor: Oktay Özel: Dostupné z: http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0002291.pdf?fbclid=IwAR1iC_bjNRJYU2UBjV9Rf4Awvi4o1PtoqCtwhc1TACsT3iZKQLkuOgY4TEU

Seznam použitých internetových zdrojů

BAKKER, I., J. „patrimonialism“ [online]. 2017 [quot. 2022-11-20]. Available: <https://www.britannica.com/topic/caciquism>

BRITANNICA. „kanun: Ottoman law code“ [online]. 2008 [quot. 2023-01-26]. Available: <https://www.britannica.com/topic/kanun>

BRITANNICA. „pasha: turkish title“ [online]. 1998 [quot. 2022-10-30]. Available: <https://www.britannica.com/topic/pasha>

BURSA MEHTER. Tug and Flags [online]. 2016 [quot. 2022-11-23]. Available: <http://www.bursamehter.com/en/index.php?sayfa=mehter&alt=3>

FOJTÍKOVÁ, J. 2022. Roxolana – jak se z konkubíny stala jedna z nejmocnější žen světa [online]. 2022 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.memento-historia.cz/clanek/200/roxolana-jak-se-z-konkubiny-stala-jedna-z-nejmocnejsi-zen-sveta>

FURIAN, H.P. Osmanská říše v největším rozsahu v roce 1683. In: *Shutterstock.com* [online]. © 2003–2023 [cit. 2023-02-09]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/image-vector/ottoman-empire-greatest-extent-1683-vector-238468264>

IACOB, A. Under Suleiman’s Rule: The Role of Women in the Ottoman Empire [online]. 2022 [quot. 2023-02-05]. Available: https://www.thecollector.com/role-of-women-in-ottoman-empire-suleiman-rule/?fbclid=IwAR2dnB71Ag71EggULdUX3BAI09UEc4yKQU48A-vgRB3si-HSf9NDgy5c_yQ

MUSAYEVA, H. Ottoman army soldier. Janissaries XVII century. In: *Shutterstock.com* [online]. © 2003–2023 [cit. 2023-02-13]. Dostupné z: <https://www.shutterstock.com/image-illustration/ottoman-army-soldier-janissaries-xvii-century-1755363773>

Negotiation of the peace of Karlowitz.jpg. In: *Wikimedia Commons* [online]. 12. listopadu 2014 [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Negotiation_of_the_peace_of_Karlowitz.jpg

PATOWARY, K. The Ottoman Sultans Who Were Raised in Cages [online]. 2019 [quot. 2022-12-29]. Available: <https://www.amusingplanet.com/2019/09/the-ottoman-sultans-who-were->

[raised-in.html?fbclid=IwAR3bYRwslD3rb7cM2_WBZK4XkA9AtVhR9kSi2UUb-wbSMcayloyDffmFfoE](https://www.academia.edu/11872316/Ottoman_Historiography_and_the_Seventeenth_Century_Crisis_or_Where_is_the_Ottoman_Empire_in_the_Great_Divergence_Debate?fbclid=IwAR3bYRwslD3rb7cM2_WBZK4XkA9AtVhR9kSi2UUb-wbSMcayloyDffmFfoE)

ROSE, S., C. *Ottoman Historiography and the Seventeenth Century Crisis or Where is the Ottoman Empire in the Great Divergence Debate?* [online]. 2014. Available: https://www.academia.edu/11872316/Ottoman_Historiography_and_the_Seventeenth_Century_Crisis_or_Where_is_the_Ottoman_Empire_in_the_Great_Divergence_Debate

SERWANSKI, M. Nedatováno. Místo a role Polska v Evropě v XVII. století [online]. Konspekt a české glosy k polské přednášce, zpracované prof. PhDr. Radkem Fukalou, Ph.D. Dostupné z: http://ff.ujep.cz/files/news/2017/serwanski_misto_konspekt_glosy.pdf

YILMAZ, F. The Place of Soldiers in the Social Life of Istanbul [online]. 2019 [quot. 2023-01-20]. Available: https://istanbultarihi.ist/470-the-place-of-soldiers-in-the-social-life-of-istanbul?fbclid=IwAR2bZjhH9Tgv_RdzXN8uwrIYnreWn8vUSsnXHk3G1W_mbz_y8bTHQGjdQ4k

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Území Osmanské říše v roce 1683, v době jejího největšího rozkvětu.....	12
Obrázek 2: Vyobrazení příslušníka janičářů 17. století.....	17
Obrázek 3: Schéma vyobrazující hierarchii osmanské společnosti.....	35
Obrázek 4: Mírová jednání ve Sremských Karlovcích.....	56

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dominik Laube

Obor: Mezinárodní vztahy a diplomacie

Forma studia: prezenční studium

Název práce: Zahraniční politika Osmanské říše v 17. století ve vztahu k evropským zemím

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 49

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 21

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 24

Počet internetových zdrojů: 13

Vedoucí práce: PhDr. Vít Rouč, Ph.D.